

Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

Алла РЕВТЬ, Олег КЕКОШ

**МЕТОДИКА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В
ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

навчальний посібник

Дрогобич, 2026

УДК 37.013.42(075.8)

ББК 74.6я73

ISBN 978-617-8591-38-9

*Рекомендовано до друку вченою радою Дрогобицького
державного
педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол №12 від 30.09.2026 р.)*

Рецензенти:

Бобак О. – кандидат педагогічних наук, директор
Кульчицької гімназії імені Петра Сагайдачного Ралівської сільської
ради Самбірського району;

Гриник І. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри
психології Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка.

Ревть А., Кекош О. **Методика соціально-педагогічної
діяльності в закладах освіти:** навчальний посібник.
Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка, 2026. 116 с.

Видання зорієнтовано на ознайомлення студентів із
специфікою соціально-педагогічної діяльності, методикою та
технологіями соціально-педагогічної діяльності в закладах освіти
з різними категоріями учасників освітнього процесу.

У ньому вміщено теми лекційних занять, короткі теоретичні
відомості до кожного з них, запитання для самоконтролю,
питання підсумкового контролю, список літератури, додатки.

Посібник призначений для соціальних педагогів, практичних
психологів, педагогічних працівників та студентів педагогічних
закладів вищої освіти.

ЗМІСТ

Вступ	4
Тема 1. Характеристика соціально-педагогічної діяльності...	5
Тема 2. Нормативно-правові та етичні засади соціально-педагогічної діяльності у закладах освіти	16
Тема 3. Специфіка реалізації соціального супроводу і соціального патронажу у системі освіти.....	32
Тема 4. Основні напрями та завдання соціально-педагогічної діяльності в закладах освіти	55
Тема 5. Специфіка роботи соціального педагога в закладах освіти в сучасних умовах	73
Тема 6. Технології соціально-педагогічної діяльності у закладах освіти	88
Список використаної літератури	102
Додатки	110
Питання до підсумкового контролю.....	114

ВСТУП

Соціальний педагог у школі — це фахівець-професіонал, який покликаний забезпечувати взаємодію сім'ї, закладу освіти та різних соціальних інститутів у вихованні дитини, допомагати їй адаптуватися до складних сучасних умов. Соціальний педагог закладу освіти:

- вивчає психологічні та вікові особливості дитини, світ її інтересів, коло спілкування, умови життя, позитивні та негативні впливи мікросоціуму; виявляє причини та характер соціально-педагогічних проблем, тобто ставить своєрідний «соціально-педагогічний діагноз»;

- організовує різні види соціально значущої діяльності, впливає на зміст дозвілля, допомагає у працевлаштуванні, професійній орієнтації та адаптації, організовує діяльність підліткових та молодіжних об'єднань у соціумі, організовує професійну взаємодію медичних, освітніх, культурних, спортивних, правових установ, що беруть участь у соціально-педагогічній роботі;

- враховує та застосовує соціально-правові, юридичні, психологічні, економічні механізми запобігання та подолання негативних впливів на розвиток особистості;

- забезпечує реалізацію системи правового захисту, соціально-педагогічної підтримки дитини та сім'ї.

Напрями та форми роботи соціального педагога закладу освіти розкривають змістовну сторону методик соціально-педагогічної діяльності.

Методика соціально-педагогічної діяльності — це система шляхів, способів, форм і методів роботи, які допомагають людині успішно жити в суспільстві, вирішувати проблеми в родині, школі чи на вулиці, а також захищають її права та інтереси.

Укладений посібник зорієнтовано на допомогу студентові у підготовці до семінарських занять. У ньому вміщено теми та теоретичні відомості до кожного з них, запитання для самоперевірки, питання підсумкового контролю, список літератури, додатки.

Тема 1. Характеристика соціально-педагогічної діяльності

1. Сутність соціально-педагогічної діяльності.
2. Структура соціально-педагогічної діяльності. Характеристика її суб'єктів та об'єктів. Поняття принципів соціально-педагогічної діяльності, їх класифікація.
3. Ресурсне забезпечення соціально-педагогічної роботи.
4. Функції соціально-педагогічної роботи соціального педагога. Кваліфікаційна характеристика соціального педагога.

Література

основна

1. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога. Київ, Слово, 2008, 240 с.
2. Кабусь Н. Соціально-педагогічна робота в закладах освіти з практикумом : метод. рек. до виконання індивід. навч.-дослід. завдання для здобувачів першого (бакалавр.) рівня вищ. освіти спец. 231 «Соціальна робота» ден. та заоч. форми навчання / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2025. 27 с.
3. Котловий С. А. (2017) Технології соціально-педагогічної роботи в територіальній громаді. Сталий розвиток 2030: економічна, соціальна, екологічна та політична складові, Грузія. 2017. С. 51-53.
4. Теслюк В. Ковальчук Т. Технології соціально-педагогічної діяльності: Навч. посіб. Київ : Видавництво Ліра-К, 2018. 360 с. URL: <https://lira-k.com.ua/files/contents/12424.pdf>
5. Шевців З.М. Основи соціально-педагогічної діяльності.К.: Центр навчальної літератури. 2021. 248 с.

допоміжна

1. Бобровський М.В., Горбачов С.І., Заплотинська О.О. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Київ, Державна служба якості освіти, 2019. 240 с.

URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conference/2019/posibniki/abetka%20dlya>

2. Кравчук, Н., & Денисюк, О. (2021). Оцінювання соціально-педагогічної роботи з дітьми молодшого шкільного віку в умовах закладів загальної середньої освіти. Молодий вчений, 11 (99), 47-49. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-11-99-10>
3. Теорія і методика психологічної діяльності: методичні рекомендації для викладачів, магістрів ЗВО, студентів, соціальних працівників і соціальних педагогів / Упоряд. І. М. Візнюк. Вінниця : Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 2019. 22 с.
4. Мордовець О. С., Шимко І. М. Соціально-педагогічні технології допомоги дітям в умовах воєнного стану. Сучасні реалії та перспективи соціального виховання особистості в різних соціальних інституціях : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 220-річчю від дня заснування Ун-ту, м. Харків, (7 листоп. 2024 р). Харків: ХНПУ ім.Г.С.Сковороди, 2024. С.194-198.

Сутність соціально-педагогічної діяльності

Реальна та перспективна сфера професійної діяльності соціального педагога надзвичайно широка й різноманітна. Вона охоплює безліч специфічних різновидів соціально-педагогічної діяльності залежно від об'єкта, на який вона спрямована. Значимість діяльності соціального педагога зростає в сучасному суспільстві у зв'язку з відміченою вченими кризою довіри підростаючого покоління до державних інститутів, порушенням механізмів соціалізації та зростанням асоціальних тенденцій у молодіжному середовищі, зростанням негативних явищ серед населення (наркоманії, алкоголізму, правопорушень тощо), зниженням виховного потенціалу сім'ї та освітніх закладів як основних інститутів соціалізації особистості. Тому коло проблем, які доводиться вирішувати фахівцю, надзвичайно різноманітне.

Розглядаючи питання щодо змісту соціально-педагогічної діяльності, необхідно підкреслити її інтегративність, поєднання в ній особливостей соціальної роботи та педагогічної діяльності. Водночас соціально-педагогічна діяльність має власну специфіку, що визначає її цілі, засоби, функції, зміст та її міждисциплінарну інтегративну сутність, яка вимагає від випускника вищого навчального закладу вміння використовувати знання з різних галузей наук, тобто вміння узагальнювати знання.

Діяльність соціального педагога передбачає врахування особливостей соціальної ситуації розвитку особистості, повноцінне використання культурного, інтелектуального, професійного потенціалу соціокультурного оточення, інтеграцію цілеспрямованих та середовищних впливів на особистість з метою ефективного здійснення процесу соціалізації особистості, її гармонійної інтеграції з суспільством та світом.

З цієї точки зору професійна діяльність соціального педагога функціонально близька до діяльності фахівця з соціальної роботи. Соціальна робота є видом соціального проектування та конструювання, результатом яких є створення нового (порівняно з вихідним етапом соціальної реальності) буття індивіда, групи або колективу. Основою соціальної роботи є соціальна взаємодія з клієнтом з метою надання йому допомоги в соціалізації та ресоціалізації. Джерелами виникнення та розвитку соціальної педагогіки та соціальної роботи є родові потреби суспільства на всіх етапах його розвитку щодо збереження спадкоємності свого існування, у постійному вдосконаленні, яке можливе лише за умови безперервного поліпшення соціального функціонування членів суспільства.

Водночас існують відмінності у змісті діяльності соціального педагога та фахівця соціальної сфери.

Істотна відмінність діяльності соціального педагога полягає в його професійній роботі з дитиною в процесі її розвитку, виховання та соціального становлення. Об'єктом соціальної роботи є люди будь-якого віку, які мають ті чи інші соціальні проблеми або труднощі. Ми погоджуємося з Завацькою Л., в тому,

що соціально-педагогічна діяльність має переважну спрямованість на дитину, однак вона не обмежується віковими рамками в об'єкті своєї спрямованості. Соціальна педагогіка як особливий вид теорії та практики соціалізації та ресоціалізації людини як індивіда та як члена соціуму охоплює не лише мікроструктурні, а й макроструктурні соціальні спільноти (сім'я, колектив, організація, середовище проживання, етнос, епоха тощо) [17, с. 35].

Таким чином, порівняльний аналіз соціально-педагогічної діяльності, педагогічної діяльності та соціальної роботи дозволяє визначити точки дотику, інтеграції цих видів професійної діяльності, а також виявити специфіку змісту соціально-педагогічної діяльності. Отже, педагогічна складова соціальної педагогіки як галузі наукового знання, що є основою професійної діяльності соціального педагога, має багатовимірний, інтегративний характер і спрямована на науково-педагогічний супровід (забезпечення) процесу гармонізації та гуманізації соціальних відносин у всіх сферах і видах життєвої діяльності особистості та суспільства. Соціально-педагогічна діяльність, таким чином, є соціальною за своєю суттю та педагогічною за технологічним і методичним забезпеченням.

Структура соціально-педагогічної діяльності. Характеристика її суб'єктів та об'єктів. Поняття принципів соціально-педагогічної діяльності, їх класифікація

Наразі проблема розуміння людини привертає увагу багатьох дослідників. Особливе значення ця проблема має для професійної соціально-педагогічної діяльності, оскільки її суб'єктом і об'єктом є людина. На наш погляд, особливий інтерес у розумінні людини представляє антропологічна парадигма, яка представлена у вітчизняній гуманітарній психології розвитку. Згідно з цією парадигмою людина розглядається, по-перше, як свідома істота, здатна до рефлексії, по-друге, як діяльна істота, що володіє здатністю до усвідомленого перетворення не тільки

навколишньої дійсності, а й самої себе. Свідомість і діяльність — основоположні характеристики людського існування, що конституують саму його людськість.

Об'єктом соціально-педагогічної діяльності є людина або група людей, які перебувають у складній життєвій ситуації та потребують допомоги, а суб'єктом — той, хто надає цю допомогу (фахівець, організація чи суспільство), що володіє активною волею та професійними засобами впливу. Об'єктом є:

- Сфера взаємодії людини та суспільства, де порушено процес соціалізації.
- Окрема особистість: дитина, підліток або дорослий із проблемами адаптації, сироти, діти з інвалідністю, проблемні підлітки.
- Сім'я: групи ризику, неблагополучні, малозабезпечені або прийомні сім'ї, які потребують підтримки.
- Соціальні групи: шкільні класи, молодіжні компанії, групи девіантної поведінки, дитячі колективи за місцем проживання.
- Проблемні ситуації: конкретні кризи в житті людини, що вимагають втручання та педагогічної реабілітації [36, с. 196].

Суб'єкт соціально-педагогічної діяльності — це носій предметно-практичної активності, спрямованої на вирішення соціальних і педагогічних завдань. Суб'єктом є:

- Індивідуальний суб'єкт: соціальний педагог, психолог, вихователь, волонтер, соціальний працівник.
- Колективний суб'єкт: педагогічні колективи шкіл, реабілітаційні центри, органи опіки, молодіжні клуби.
- Соціальні інститути (державні та громадські): сім'я, школа, церква, ЗМІ, благодійні фонди та держава в цілому.
- Взаємний суб'єкт: сам об'єкт стає суб'єктом, коли починає активно брати участь у самовихованні та вирішенні своїх проблем.

Об'єктом соціальної педагогіки є людина в системі соціального виховання. З самого початку, з середини XIX ст., соціальна педагогіка займалася освітою дорослих (андрагогіка) та людей похилого віку (герогііка), тобто її об'єктом є людина в системі соціального навчання. Водночас педагогічна робота є одним із напрямків соціальної роботи, а взаємозв'язок соціальної педагогіки та соціальної роботи розглядається як взаємозв'язок частки та цілого [61, с. 134]. Концептуально проблемне поле соціальної роботи охоплює проблеми соціальної педагогіки. Разом з тим соціальний педагог, на думку В. Теслюк, Т. Ковальчук нібито ставить «соціальний діагноз», виявляє позитивні та негативні явища, проблеми — психологічні, медичні, правові, економічні, до вирішення яких потім залучає соціальних працівників відповідного профілю, а також інших необхідних фахівців [61, с. 11–12].

Важливою складовою професійної діяльності соціального педагога є педагогічна діяльність у сукупності її цілей, змісту, форм, засобів, технологій та методів роботи. Через соціально-педагогічну діяльність суспільство ініціює абсолютно новий підхід до практики соціального виховання та допомоги людині. Особистість, її соціальне здоров'я, моральне благополуччя стають центром педагогічно орієнтованої професійної діяльності не лише закладів освіти, а й інших установ, організацій, соціальних інститутів. Автори вказують на відмінності об'єкта, цілей, характеру діяльності педагога та соціального педагога, вважаючи, що соціально-педагогічна діяльність має адресний, локальний характер, який визначається необхідною соціальною допомогою дитині [22; 36].

Важливим видом педагогічної діяльності є виховання, яке є частиною процесу соціалізації та розглядається як цілеспрямована й свідомо контрольована соціалізація особистості. У свою чергу, соціально-педагогічна діяльність спрямована на вирішення завдань соціального виховання та соціально-педагогічного захисту. Тому соціально-педагогічній діяльності притаманні традиційні педагогічні принципи: гуманізму (визнання

самоцінності особистості), культурно-відповідності (створення соціокультурного розвивального середовища), природовідповідності (створення оптимального біологічного, психологічного та екологічного середовища розвитку особистості), цілісності (єдності соціально-морального, загальнокультурного та професійного розвитку особистості), безперервності (забезпечує послідовність і спадкоємність у розвитку особистості). Водночас принципи соціального реагування, міждисциплінарного підходу до вирішення проблем, максимізації соціальних ресурсів у соціально-педагогічній діяльності та низка інших принципів, що відрізняють соціально-педагогічну діяльність від традиційної педагогічної, є специфічними принципами соціальної роботи. Це твердження підтверджує інтегрований характер соціально-педагогічної діяльності.

Аналіз особливостей професійної соціально-педагогічної діяльності, визначення її суттєвих характеристик дозволяє нам зробити такі висновки:

- різноманітність сфер та об'єктів, щодо яких здійснюється соціально-педагогічна діяльність, неоднозначність її об'єкта зумовлює необхідність існування багатьох напрямків діяльності соціального педагога;
- плануючи, реалізуючи напрями професійної соціально-педагогічної діяльності, оцінюючи її результати, фахівець повинен мати досить чітке уявлення про різноманіття факторів, що впливають на соціальне, фізичне та психічне благополуччя людини, її розвиток і самореалізацію в сучасних умовах, комплексно вирішувати завдання різних видів професійної діяльності, що зумовлює специфіку технологій формування професійної компетентності фахівця в системі його підготовки;
- соціально-педагогічна діяльність — це поліфункціональна професійна діяльність щодо вирішення соціальних проблем особистості, спрямована на соціалізацію, активну адаптацію та інтеграцію індивіда в соціум, суттю якої є гармонізація ціннісних

орієнтацій особистості та нормативних цінностей суспільства за допомогою актуалізації власних життєвих сил.

Ресурсне забезпечення соціально-педагогічної роботи

Наразі актуалізувалася та зросла важливість соціально-педагогічної складової в усіх напрямках і сферах професійної діяльності та освіти, у підготовці кваліфікованих фахівців для економіки, соціальної політики та системи соціальних відносин.

Стратегічні орієнтири модернізації суспільства суттєво змінили сутність, функціональне поле та призначення соціальної педагогіки й освіти, покликаних компетентно впливати на соціальну практику, виконуючи соціальне замовлення держави, суспільства, кожної сім'ї та окремої особи. Педагогічна складова соціальної педагогіки як галузі наукового знання має багатогранний, інтегративний характер і спрямована на науково-педагогічний супровід (забезпечення) процесу гармонізації та гуманізації соціальних відносин у всіх видах і сферах життєдіяльності.

Для соціально-педагогічної діяльності, де досить часто відбуваються складні взаємовідносини багатьох людей, необхідні ресурси різної природи. Так, у більшості випадків, щоб реалізувати намічені плани змін в інтересах дітей та молоді на рівні територіальної громади, потрібні, окрім ресурсів, якими володіє громада, також такі, що необхідно залучати зі сторони. На думку С. Котлового, найчастіше доступні для використання в соціально-педагогічній роботі ресурси класифікують за такими основними групами: фінансові; матеріальні ресурси; людські ресурси; інтелектуальні ресурси (законом). Доцільно брати до уваги ресурси особистості (здоров'я, витривалість, переконання, самоконтроль, психологічні характеристики) та ресурси соціального середовища, представлені системою соціальної підтримки людини [27, с. 53.].

Основні види ресурсів

- **Кадрові ресурси**
 - Соціальні педагоги

- Психологи та соціальні працівники
 - Волонтери та громадські активісти
- **Матеріально-технічні ресурси**
 - Приміщення (центри, кабінети, клуби)
 - Обладнання та оргтехніка
 - Навчальні матеріали та ігри
- **Фінансові ресурси**
 - Бюджетні кошти
 - Гранти та благодійні внески
 - Спонсорська допомога
- **Інформаційні та науково-методичні ресурси**
 - Бази даних про клієнтів і пільги
 - Програми та технології роботи
 - Закони та інструкції

Ефективне використання ресурсів допомагає швидше реагувати на кризові ситуації. Для покращення роботи потрібно залучати місцеві громади, розвивати партнерство з державними та благодійними організаціями.

Функції соціально-педагогічної роботи соціального педагога. Кваліфікаційна характеристика соціального педагога

Особлива роль в організації соціально-педагогічної діяльності відводиться соціальному педагогу. Запровадження інституту соціальних педагогів — принципово нової педагогічної спеціальності для нашого суспільства — є закономірним процесом, адже сучасна соціально-педагогічна ситуація вимагає нових підходів до виховання дітей та молоді в соціокультурному середовищі. У своїй практичній діяльності соціальний педагог виконує різні соціальні ролі та функції. Вченими запропоновано різні переліки функцій соціального педагога. Це: аналітична, організаторська, організаційно-координаційна, діагностична, прогностична, освітньо-виховна, організаційно-комунікативна, корекційна, охоронно-захисна, посередницька, психотерапевтична, функція соціально-педагогічної підтримки та

допомоги тощо. Усі функції соціального педагога взаємопов'язані та взаємозумовлені [17; 22; 64].

Педагогічна доцільність соціальної роботи, що проводиться різними установами, організаціями, благодійними фондами, добровільними товариствами в загальній міжвідомчій системі соціальних служб, а також вирішення існуючих сьогодні проблем і вад (алкоголізм, наркоманія, тютюнопаління, соціальна депресія, бродяжництво, безробіття, інвалідність, вимушена міграція, душевні потрясіння, соціальна дезадаптація тощо) забезпечує соціальний педагог.

Соціальний педагог виступає посередником між особистістю учнів у навчальному закладі, середовищем фахівцями різних соціальних служб, відомств та адміністративних органів, організовує різні види соціально-педагогічної діяльності дітей та дорослих, заходи, спрямовані на розвиток соціальних ініціатив, реалізацію соціальних проєктів, програм, сприяє встановленню гуманних, морально-здорових відносин у соціальному середовищі, сприяє безпеці особистості дітей, надає допомогу вихованцям, які потребують опіки та піклування, а також тим, хто потрапив у скрутні життєві ситуації [64, с. 112].

Він є сполучною ланкою між клієнтом (дитиною, підлітком, молоддю, дорослим) та його оточенням, посередником у системі взаємодії особистості, сім'ї, суспільства. Це й своєрідний духовний наставник, який дбає про здоров'я вихованців, їхні загальнолюдські цінності, своєчасне вирішення проблем, що виникають. Соціальний педагог виконує роль громадського діяча, підтримуючи та очолюючи громадські ініціативи; виступає в якості експерта у постановці «соціального діагнозу», визначає допустиме компетентне педагогічне втручання у вирішення проблем. Він — соціальний терапевт, захисник інтересів сім'ї, різних категорій населення, дітей, дорослих, конкретної людини [61].

Сприяючи людині у вирішенні проблем, соціальний педагог спонукає її до участі в діяльності, допомагає використовувати особисті ресурси, потенційні резервні можливості для подолання

труднощів. Завдання соціального педагога — підтримати, вселити надію, заохочувати людей до розвитку власних здібностей та конструктивної діяльності.

На соціального педагога покладено завдання виконувати функцію «соціального регулятора» у вирішенні життєвих проблем людини, бути гарантом її прав та інтересів, надавати їй кваліфіковану соціально-педагогічну допомогу та підтримку. Діяльність соціального педагога зосереджена не лише на прагненні захистити права людини, а й на задоволенні її потреб, розвитку особистісних можливостей. Він сам вступає в контакт з особистістю, сім'єю, ставить соціальний діагноз, вивчає психологічні та вікові особливості, здібності людини, коло спілкування, умови її життя, моральний мікроклімат, заглиблюється у світ її інтересів, виявляє позитивні та негативні впливи, психологічні, медичні, правові, екологічні проблеми, вирішення яких потім здійснює спільно з фахівцями (психологами, соціальними працівниками тощо). Соціальний педагог за своїм професійним призначенням покликаний запобігти проблемі, своєчасно виявити та усунути причини, що її породжують, забезпечити профілактику різного роду негативних явищ, відхилень у поведінці людей, оздоровити їхнє навколишнє мікросередовище.

У сучасних умовах одним із показників професійної складової фахівця вважається його соціально-педагогічна компетентність; у компетентнісному підході до підготовки фахівця — у галузі педагогіки відносин у соціумі — акцент робиться на способах діяльності, а знання стають тим засобом, без якого неможливо здійснити соціально-педагогічну взаємодію, професійні соціально-педагогічні функції (діагностичну, аналітичну, прогностичну, організаційно-комунікативну, соціально-профілактичну, охоронно-захисну, психотерапевтичну, корекційну, координаційно-організаційну, функцію соціально-педагогічної підтримки та допомоги, реабілітаційну, виховну).

Соціальний педагог повинен глибоко вивчити причини соціальних негараздів, але він не може разом із клієнтом бути

заручником цих соціальних негараздів; він повинен активно розробляти шляхи виходу із соціального глухого кута, шукати конструктивні рішення та організовувати соціально-педагогічну підтримку. З самого початку він спирається на можливості та сильні якості свого клієнта, на потенційні можливості суспільства.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Поясніть сутність та взаємозв'язок понять «соціальний педагог» та «фахівець соціальної сфери».
2. Висвітліть основні ознаки професійної складової фахівця, який здійснює соціально-педагогічну діяльність в закладі освіти
3. Окресліть функції, які реалізує соціальний педагог в закладі освіти.
4. Перелічіть та обґрунтуйте основні функції соціально-педагогічної діяльності.
5. Охарактеризуйте ресурсне забезпечення соціально-педагогічної роботи.

Тема 2. Нормативно-правові та етичні засади соціально-педагогічної діяльності у закладі освіти

1. Професійні ролі та межі компетентності соціального педагога, практичного психолога, педагога.
2. Міжвідомча і міжсекторальна взаємодія
3. Моніторинг якості професійної діяльності соціального педагога
4. Профілактика професійного вигорання

Література

основна

1. Абрамович Т. В. Технологія організації соціально-педагогічного патронажу в навчальному закладі: метод. посіб. Рівне: РОІППО, 2014. 70 с.

2. Безпалько О. В. «Соціальна педагогіка» Пауля Наторпа: нове прочитання в контексті євроінтеграції. Освітологічний дискурс: електрон. наук. фахове вид. 2017. №1–2 (16–17). С. 13–23.
3. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників (Випуск 1 «Професії працівників освіти»).
4. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої. Київ – Сімферополь: Універсум, 2012. 536 с.
5. Кабусь Н. Соціально-педагогічна робота в закладах освіти з практикумом : метод. рек. до виконання індивід. навч.-дослід. завдання для здобувачів першого (бакалавр.) рівня вищ. освіти спец. 231 «Соціальна робота» ден. та заоч. форми навчання / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2025. 27 с.
6. Капська А. Й. Соціальна педагогіка: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 488 с.
6. Шевців З.М. Основи соціально-педагогічної діяльності.К.: Центр навчальної літератури. 2021. 248 с.

допоміжна

1. Лист МОН №1/9-477 від 24.07.2019 «Про типову документацію працівників психологічної служби у системі освіти України»
2. Лист ІМЗО від 07.07.2025 № 21/08-586 “Про методичні рекомендації "Пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти України в 2025/2026 навчальному році””
3. Лист ІМЗО від 07.07.2025 №21/08-586 «Про методичні рекомендації «Пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти України в 2025/2026 навчальному році»
4. Лист МОН від № 6/1427 від 30 листопада 2020 року «Про затвердження професійного стандарту «Практичний психолог закладу освіти»

5. **Наказ МОН № 609 від 08.06.2018** «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти» (з урахуванням змін, зокрема наказу МОН № 787 від 29.05.2025).
6. **Наказ МОН № 509 від 22.05.2018** «Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України».
7. Стандарт «Практичний психолог закладу освіти» (державний нормативний документ, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України (№ 2425 від 24.11.2020)
8. <https://ezavdnz.expertus.com.ua/10003133>

Професійні ролі та межі компетентності соціального педагога, практичного психолога, педагога та фахівця із соціальної роботи

Вирішення завдання розвитку соціально-педагогічної роботи з дітьми безпосередньо залежить від кадрового забезпечення. Орієнтація виключно на вчителя, здатного повноцінно викладати та інтенсивно працювати у позаурочний час, є неперспективною. Вчитель, соціальний педагог, практичний психолог, вихователь, асистент вчителя можуть і повинні працювати в тісному контакті, взаємодіючи на благо дитини з усіма зацікавленими установами та організаціями.

Якщо в технічних спеціальностях професійні компетенції досить легко піддаються - перевірці та оцінці, то у підготовці фахівців для соціальної сфери такі компетенції формувати - і виявляти досить складно: тут особливо необхідні широкий кругозір, багаті асоціації, особливий рівень чутливості щодо об'єкта професійної діяльності — людини. І найбільше у формуванні таких компетенцій потрібні ті фахівці, хто за обов'язками служби зобов'язаний бачити в людині «найтонші пориви людського серця» — мова йде про соціальних педагогів,

практичних психологів, фахівців із соціальної роботи, тих, чиїм професійним обов'язком є допомога людині, що опинилася в скрутній життєвій ситуації, у пошуку виходу із соціального глухого кута. Особлива роль у цій комплексній роботі по праву відводиться соціальному педагогу.

Формування та розвиток професійної компетентності соціального педагога є пріоритетним напрямом у теорії та практиці сучасної освіти й виховання. Актуальність обраної проблеми простежується на соціальному, науково-теоретичному та практичному рівнях. Соціальний педагог — у певному сенсі універсал, хоча його універсалізм має досить чіткі предметні межі, визначені кваліфікаційною характеристикою, змістом проблем, пов'язаних із вихованням підростаючих поколінь, та можливими шляхами їх вирішення.

Інструментальний та змістовний аспекти соціальної роботи об'єднують у собі елементи суміжних професійних галузей (психології, соціології, юриспруденції, педагогіки тощо) на основі взаємного обміну інформацією та технологіями. У зв'язку з цим компетентність у різних сферах людської діяльності — головне, що характеризує готовність соціального педагога до виконання професійних функцій у сучасному суспільстві. Однак вивчення практики соціальної роботи дозволило виділити низку суперечностей, головна з яких полягає в тому, що, незважаючи на попит у суспільстві на фахівців соціальної сфери, реальну діяльність нерідко здійснюють працівники, які не мають належної підготовки і, у зв'язку з цим, не володіють необхідним рівнем професійної компетентності. Професійну компетентність соціального педагога ми розглядаємо як цілісний процес, що включає практичну, освітню та дослідницьку діяльність, спрямовану на реалізацію особистісного творчого потенціалу.

Досліджуючи проблему професійної компетентності соціального педагога, розкриваючи її сутність, ми спираємося на праці вітчизняних дослідників О. Безпалько, А.Капської, що пропонують соціально-педагогічну концепцію професійного становлення педагога [4; 23].

У їхніх працях названо такі соціально-педагогічні параметри, що визначають портрет педагога:

- соціальна активність як основна властивість індивіда, найважливіша якість особистості;
- гуманістична орієнтація, відповідна активність як основна властивість індивіда, найважливіша якість особистості;
- критичність мислення як прояв аналітичного підходу до процесу пізнання, оцінка навколишньої дійсності;
- цільова спрямованість на розвиток особистості клієнта, формування в нього потреби у реальному русі вперед;
- залученість педагога до процесу взаємодії, у якій проявляється активність педагога.

Професійна компетентність соціального педагога відрізняється більш глибокою орієнтованістю на людину. Отож, можна зробити висновок, що професійна компетентність соціального педагога — це складне індивідуально-психічне формування на основі інтеграції соціального досвіду, теоретичних знань, практичних умінь та особистісних якостей — здатність виконувати соціально-педагогічні функції, спрямовані на розкриття внутрішніх можливостей для самореалізації, самовдосконалення, саморозвитку відповідно до прийнятих у соціумі в конкретно-історичний момент норм, стандартів, вимог.

Виходячи з цього, поняття соціально-педагогічної компетентності є багатогранним і багатоаспектним, воно змінюється відповідно до змін, що відбуваються в освіті та суспільстві.

Одним із найважливіших компонентів у структурі професійної компетентності соціального педагога є цілісне сприйняття світу. Фахівець, який у рамках своїх професійних обов'язків займається розвитком і формуванням особистості, повинен володіти цілісним баченням світу та мати уявлення про глобальні проблеми, що стоять перед людством. Володіючи цілісним сприйняттям світу, соціальний педагог визначає місце об'єкта своєї діяльності — людини. Соціально-педагогічні, анатомо-фізіологічні, психолого-педагогічні знання дозволяють

професійно компетентному соціальному педагогу зрозуміти, що кожна людина — це Всесвіт. Основною соціально-педагогічною метою стає розвиток повноти людської якості в соціально-педагогічному процесі, а першочерговим завданням кожного соціального педагога — самовизначення стосовно категорії «людина». Це, у свою чергу, передбачає:

- аналіз приналежності, змісту та рівня власних уявлень про природу людини (дитини) та «механізми» її розвитку;
- «прийняття та визнання стосовно себе логіки й підстав, обраних для роботи з іншою людиною;
- вибір діапазону, в якому зберігається здатність професійно «творити» себе та іншу людину, тобто працювати з людиною усвідомлено, осмислено.

Звернувшись до людини як до центрального об'єкта уваги в соціально-педагогічній реальності, можна стверджувати: саме вона є ціннісним орієнтиром для всього, що покликаний робити соціальний педагог.

Діяльність практичних психологів, як і соціальних педагогів закладів освіти сучасних в умовах ґрунтується на дотриманні вимог чинного законодавства, посадових інструкцій, методичних рекомендацій і безпосередньо залежить від потреб закладу освіти та професійної компетентності фахівця [15].

Успіх у роботі практичного психолога залежить насамперед від якості та рівня розвитку його власних розумових процесів, Адже ефективність його діяльності в кінцевому рахунку визначається тим, наскільки успішно йому вдалося виявити причини того чи іншого психологічного явища, а отже, проникнути у внутрішню, приховану від безпосереднього спостереження, психологічну реальність» [31].

Метою психодіагностичної діяльності є встановлення взаємозв'язків між певними зовнішніми проявами рефлексивної діяльності та прихованими від безпосереднього сприйняття - конкретної внутрішньої структурно-функціональної організації відповідних психологічних процесів. Звідси випливає, що головним «інструментом» практичного психолога є його власне

мислення, яке дозволяє встановити такі відповідності. Ступінь досягнення цієї мети визначатиме ефективність роботи психолога. Професійна специфіка мислення психолога зумовлена насамперед необхідністю розуміння внутрішніх механізмів та законів розвитку, прихованих від безпосереднього спостереження, як особистості в цілому, так і окремих психологічних процесів та станів людини, емоційних переживань, стосунків, інтересів, а також причин виникнення різних психологічних проблем.

Культура професійного мислення практичного психолога визначається особливостями його професійної діяльності, культури та мислення і являє собою системне утворення. До неї входить сукупність мотиваційно-потребових установок, професійно-ціннісних орієнтацій та позиційно-системних орієнтацій, аналітично-рефлексивних та діагностичних навичок, а також інтегративних особливостей мислення, що формуються в процесі професійної підготовки та педагогічної діяльності. Працюючи за принципом «від людини до людини», практичний психолог повинен втілювати не лише найвищі прояви гуманізму, толерантності, моральності, соціальної та професійної відповідальності, а й тонке сприйняття, здатність до ефективної комунікації, сприйняття, емпатії, рефлексії та взаємодії; мати яскраво виражену схильність до творення добра, співчуття, солідарності, взаємодопомоги, взаємної підтримки та співпраці [30; 31].

Професійні ролі педагога в соціально-педагогічній діяльності школи — це сукупність позицій і функцій, за допомогою яких він захищає права дитини, допомагає їй адаптуватися в суспільстві, вирішує конфлікти та об'єднує зусилля сім'ї, школи та суспільства.

Основні професійні ролі педагогів:

- Посередник: Налагоджує зв'язки між дитиною, родиною, школою та державними службами для вирішення проблем.
- Захисник прав: Стоїть на сторожі інтересів дитини, захищає її від насильства та несправедливості.

- **Діагност:** Досліджує умови життя учня, мікроклімат у родині та причини труднощів у навчанні чи поведінці.
- **Консультант (радник):** Надає поради батькам і дітям з питань виховання, спілкування та подолання криз.
- **Організатор:** Проводить позакласні заходи, клуби за інтересами та табори, організовує корисне дозвілля.
- **Профілактик:** Запобігає правопорушенням, шкідливим звичкам, булінгу та шкільній дезадаптації.
- **Реабілітатор (коректор):** Допомагає відновити душевну рівновагу та виправити відхилення у поведінці [32].

У реалізації соціально-педагогічної діяльності важливим є сам принцип взаємозв'язку та міжвідомча і міжсекторальна взаємодія з освітніми закладами, де працюють педагоги, соціальні педагоги, практичні психологи, орієнтовані на роботу з певними категоріями осіб.

Міжвідомча і міжсекторальна взаємодія у соціально-педагогічній діяльності

Сучасний етап розвитку сучасного українського суспільства можна визначити як якісно новий, що характеризується виходом на державний рівень вирішення соціально-педагогічних проблем, розвитком системи психолого-педагогічних служб допомоги дітям із розгалуженою інфраструктурою їх кадрового забезпечення. Реальне життя, аналіз статистичних даних та демографічних прогнозів дають змогу констатувати зростання неблагополуччя у сфері дитинства: несприятливі тенденції в демографічних процесах, зростання дитячої смертності через воєнні дії та повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну, погіршення стану здоров'я дітей, організації їхнього побуту та дозвілля, зростання дитячої бездоглядності, злочинності та соціального сирітства, дитячий алкоголізм і наркоманія, жорстоке поводження з дітьми та насильство над ними. Ці проблеми вимагають комплексного підходу до їх вирішення, включаючи усунення правового вакууму, юридичної нерозробленості

багатьох важливих проблем дитинства в сучасних умовах, налагодження міжвідомчої взаємодії на всіх рівнях соціального управління в питаннях соціально-педагогічної роботи з дітьми.

Функціональні особливості діяльності практичного психолога та соціального педагога виявляються у різній спрямованості їхньої професійної уваги, в інструментарії діагностики та супроводу, у нормативному забезпеченні повноважень, а також у способах залучення до міжвідомчих та внутрішньошкільних форм координації. Практичний психолог зосереджений на внутрішньому світі здобувача освіти, закономірностях психічного розвитку та умовах формування освітньої мотивації; соціальний педагог — на соціально-правових аспектах життєдіяльності дитини, її мікросередовищі та факторах соціальної адаптації. При цьому обидва фахівці діють у єдиному полі психолого-педагогічного супроводу, визначеному законодавством про освіту та Наказами та Положеннями МОН України, де допомога здобувачам освіти надається у разі труднощів з освоєнням програм, розвитком та соціальною адаптацією і ґрунтується на принципах доступності, згоди законних представників та міжпрофесійної взаємодії. Нормативною опорою слугує **Наказ МОН № 609 від 08.06.2018** «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти» (з урахуванням змін, зокрема наказу МОН № 787 від 29.05.2025), **Наказ МОН № 509 від 22.05.2018** «Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України», щодо психолого-педагогічної, медичної та соціальної допомоги, яка прямо вказує на участь практичних психологів та соціальних педагогів закладів освіти і на необхідність письмової документації від батьків, що визначає як межі відповідальності, так і вимоги до фіксації дій та ведення документації фахівцями служби супроводу [37; 38].

За змістом діяльність практичного психолога охоплює взаємодоповнювальні напрями: психолого-педагогічна просвіта учасників освітніх відносин; профілактика ризиків дезадаптації та

порушень поведінки; консультування учнів, батьків та педагогів; психодіагностика вікових та індивідуально-особистісних особливостей; корекційно-розвивальна робота, спрямована на подолання труднощів у навчанні, поведінці та спілкуванні; експертно-аналітична участь у проектуванні освітнього середовища та індивідуалізації навчання. Така структура закріплена у професійних матеріалах та методичних описах діяльності шкільного психолога й узгоджується з професійним стандартом «Практичний психолог закладу освіти» (державний нормативний документ, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України (№ 2425 від 24.11.2020)), що визначає систему вимог до знань, умінь, професійних компетентностей та трудових функцій фахівця, де визначено трудові функції, вимоги до знань і вмінь, а також сфери взаємодії з колективом. Ця нормативна рамка передбачає застосування результатів діагностики для розробки програм супроводу з дотриманням етичних вимог та режиму конфіденційності, а також забезпечення зворотного зв'язку з педагогами щодо умов, що впливають на успішність у навчанні та психологічне благополуччя учнів [58].

Соціальний педагог, у свою чергу, зосереджується на соціально-педагогічній діагностиці мікросередовища дитини, виявленні факторів шкільного, сімейного та вуличного середовища, що ускладнюють засвоєння навчальних програм, а також на організації комплексної допомоги. Ключовими для нього є функції посередництва між сім'єю, школою та зовнішніми суб'єктами системи профілактики, захисту прав та соціальної підтримки: органами опіки та піклування, комісіями у справах неповнолітніх та захисту їхніх прав, підрозділами у справах неповнолітніх, центрами соціальної допомоги сім'ї та дітям. Діяльність соціального педагога в закладах освіти визначається Довідником кваліфікаційних характеристик професій працівників (Випуск 1 «Професії працівників освіти»). Вона спрямована на забезпечення соціально-педагогічного супроводу, захисту прав дітей та їхню адаптацію в соціумі [15].

Ця характеристика визначає практичну логіку роботи: від первинного вивчення мікросередовища та складання соціального «портрета» сім'ї до вибору адресних заходів підтримки, координації міжвідомчих контактів та контролю за виконанням.

Особливе місце займає міжвідомча взаємодія у сфері профілактики бездоглядності та правопорушень неповнолітніх. Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», а також норми закону «Про охорону дитинства» визначає склад суб'єктів цієї діяльності, перелік заходів та порядок міжвідомчих зв'язків, що зобов'язує соціального педагога володіти регламентами обміну інформацією та алгоритмами направлення дитини та сім'ї до відповідних служб. На практиці це виражається у підготовці матеріалів у комісії у справах неповнолітніх, участі у засіданнях та реалізації індивідуальних програм профілактики, узгоджених між школою та зовнішніми організаціями. Така взаємодія забезпечує правову стійкість прийнятих рішень і знижує ризик випадкових або надмірних втручань, оскільки кожна дія ґрунтується на компетенції відповідного суб'єкта профілактики та відбувається в межах повноважень, встановлених законом.

Нормативно-правова база забезпечує міжпрофесійній взаємодії стабільність і передбачуваність. Концепція розвитку психологічної служби у системі освіти підкреслює пріоритет командного підходу, інтеграції ресурсів та безперервності супроводу, а також необхідність методичної та організаційної єдності дій фахівців. У практичному вимірі це означає, що психологічна та соціально-педагогічна допомога проектується не як паралельні лінії, а як взаємопов'язані компоненти загальної системи охорони дитинства в закладі освіти: профілактика та раннє виявлення, консультування та підтримка сім'ї, корекція та реабілітація, створення спеціальних умов для учнів з обмеженими можливостями здоров'я та інвалідністю, моніторинг та оцінка ефективності. У такій моделі практичний психолог і соціальний педагог стають сполучними ланками між освітнім процесом, сім'єю, адміністрацією закладу освіти та зовнішніми інститутами,

забезпечуючи законність, адресність та результативність допомоги.

Моніторинг якості професійної діяльності соціального педагога

Соціально-педагогічна діяльність належить до тих видів діяльності, для яких більшість важливих особистісно-професійних якостей можна розвинути або компенсувати в процесі діяльності та навчання. Крім того, перед різними категоріями соціальних педагогів стоять найрізноманітніші завдання, їм доводиться виконувати найрізноманітніші функції та ролі. Соціально-педагогічний професіоналізм не можна звести до набору позитивних якостей особистості, що відповідають вимогам обраної професії, або засобів, які забезпечують педагогічний вплив на вихованця. Його показником є комплексна характеристика, що охоплює вимоги, які висувуються до сучасного соціального педагога, та специфіку його діяльності [22].

Моніторинг якості професійної діяльності соціального педагога — це безперервний процес спостереження, збору, оцінювання та прогнозування стану і результатів роботи фахівця. Він спрямований на покращення ефективності соціально-педагогічного супроводу, коригування завдань та підвищення рівня професійної компетентності [68].

Основні завдання та функції моніторингу:

- Оцінна: визначення реального рівня виконання професійних обов'язків.
- Діагностична: виявлення труднощів і проблем у роботі фахівця.
- Корекційна: оперативно впроваджувати зміни для покращення результатів.
- Прогностична: планування подальшого розвитку та професійного зростання.

Критерії та показники оцінювання

- Змістово-операційний: володіння методами профілактики, консультативної та корекційної роботи.
- Психолого-педагогічна компетентність: вміння знаходити підхід до дітей, батьків та колег.
- Нормативно-правовий: знання законодавства у сфері захисту прав дітей та соціальної допомоги.
- Результативність: зниження рівня дезадаптації або конфліктів у середовищі підзвітних осіб.

Методи та етапи проведення

- Аналіз документації: перевірка планів роботи, журналів обліку та звітів.
- Спостереження та анкетування: збір відгуків від учасників освітнього процесу (учней, батьків, адміністрації).
- Самооцінка: рефлексія та аналіз власних досягнень і пропусків самим соціальним педагогом.
- Етапи: підготовчий (визначення цілей), збір даних, аналітичний (опрацювання результатів) та впроваджувальний (розробка рекомендацій) [63].

Для ефективного моніторингу якості роботи соціального педагога використовується комплекс діагностичних матеріалів. У додатку А представлено готові зразки та шаблони інструментарію, які можна адаптувати під специфіку конкретного закладу освіти.

Профілактика професійного вигорання соціального педагога

Систематичні стресові ситуації, в які часто потрапляє соціальний педагог, особиста незахищеність та інші моральні й психологічні причини негативно позначаються на його здоров'ї: зростає нервово-психічне напруження, і без профілактичної та психокорекційної роботи це може призвести до виникнення синдрому професійного вигорання.

Уміння справлятися зі своїми негативними емоціями, дратівливістю, агресією, уміння не приймати «близько до серця»

відверті провокації — це особистісні особливості та здібності, що запобігають професійному вигоранню.

Людина, схильна до професійного вигорання, потребує підтримки та уваги, а не звинувачень і протистояння. Необхідні профілактичні заходи, які можуть запобігти, послабити або усунути виникнення симптомів вигорання.

Наразі використовуються різні технології та методики вирішення проблем соціального педагога, пов'язаних із професійним вигоранням.

Розглянемо деякі з них, які активно застосовуються в психологічній практиці:

1. Підвищення кваліфікації соціального педагога та безперервна його освіта. Такий підхід пояснюється тим, що знання, отримані під час навчання, застарівають. Опанування нових знань на курсах підвищення кваліфікації мотивує соціального педагога впровадити їх у свою професійну діяльність, урізноманітнивши її та зробивши цікавішою.

2. Система заохочень з боку керівництва, як фінансово-матеріальних, так і оптимальна організація роботи соціального педагога та облаштування його робочого місця.

3. Застосування методів психологічного розвантаження, можливість релаксації безпосередньо на робочому місці.

4. Адекватне інформування про ранні ознаки професійного вигорання та фактори ризику. Це ділові ігри, практичні заняття проблемної спрямованості, тренінги, творчі заняття, релаксаційні вправи.

Головною ланкою як у тренінговій, так і в індивідуальній роботі з педагогами, що «вигорають», є допомога з боку психолога в усвідомленні та активізації ними своїх власних ресурсів, реалізації їхніх життєвих цілей, що сприяють їхньому особистісному зростанню та самореалізації у професійній діяльності [58].

5. Саморегуляція. Важливим аспектом у роботі педагога є саморегуляція, особливо коли він стикається зі новим, складним завданням і перебуває у стані підвищеного емоційно-фізичного

напруження. Саморегуляція — це управління як вищими психічними функціями, так і особистістю: її емоціями та поведінкою.

6. Аутогенне тренування. Соціально-педагогічна діяльність тісно пов'язана з інтенсивною комунікацією з учасниками освітнього процесу. Це вимагає від соціальних педагогів хорошої емоційно-вольової регуляції.

В аутотренінгу як системі вправ для саморегуляції психофізичних станів акцент робиться на свідомому використанні людиною засобів психологічного впливу на нервову систему з метою релаксації та подальшої активізації. Прийоми аутотренінгу допомагають соціальному педагогу змінити свій настрій, самопочуття, і це позитивно позначиться на його працездатності та здоров'ї загалом.

7. Методи асоціювання-дисоціювання. Робота соціального педагога часто пов'язана з дисоційованими станами, адже потрібно ухвалювати безліч рішень, що стосуються його підопічних: він повинен вміти бачити світ їхніми очима, при цьому не забуваючи про себе та свої професійні завдання. Щоб відновити сили після періоду професійної дисоціації, психологи рекомендують зануритися у стан асоціації. Ними розроблено комплекси вправ, що сприяють виробленню корисних способів асоціювання-дисоціювання. Опанувавши цю техніку на чуттєво-предметному рівні, педагог переносить її на асоціювання в інших особистісно-сміслових та соціально-педагогічних ситуаціях.

Повертаючись з роботи додому, соціальний педагог може відчувати «приємну втому» та «тяжку втому» (у разі невдач на роботі або проблем із дисципліною учнів тощо). Безсумнівно, це стрес, і у педагога виникає психоемоційне напруження, він постійно думає про власні невдачі, відчуває почуття провини, нав'язливу емоційно-психічну напруженість, не може вирватися з цього «замкнутого кола» переживань. Тоді стане в нагоді техніка дисоціації.

Вона допомагає дистанціюватися від психоемоційних труднощів у роботі, від негативних переживань. Достатній рівень

оволодіння дисоціацією сприяє її використанню в різних ситуаціях, що порушують душевну рівновагу.

8. Психокорекція. Цей метод активно використовується як система психологічних методів і прийомів для здійснення психологічного впливу на поведінку людини. Психокорекційна робота буває необхідною для поліпшення адаптації соціального педагога до професійно-життєвих ситуацій, для профілактики та вирішення конфліктів у педагогічному колективі, для зняття щоденної зовнішньої та внутрішньої напруги. Психокорекція здійснюється індивідуально та в групі.

Таким чином, у сфері роботи з професійними деформаціями соціальних педагогів закладів освіти виникає гостра потреба в організації профілактичних заходів, що сприяють запобіганню професійному та емоційному вигоранню, а також, у разі проведення корекційної роботи, виявленню його на ранніх етапах розвитку. Зберегти результативність та ефективність у діяльності соціального педагога можна лише за допомогою турботи про своє професійне та особисте життя.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Назвіть та проаналізуйте основні нормативно-правові документи, що регламентують соціально-педагогічну діяльність в закладі освіти.
2. Окресліть межі професійної компетентності соціального педагога та фахівця соціальної сфери.
3. Охарактеризуйте структуру міжвідомчої і міжсекторальної взаємодії у соціально-педагогічній діяльності.
4. Чи може людина жити поза соціумом? Обґрунтуйте.
5. Назвіть способи моніторингу якості професійної діяльності соціального педагога.
6. Проаналізуйте профілактики професійного вигорання.

Тема 3. Специфіка реалізації соціального супроводу і соціального патронажу у системі освіти

1. Методика класифікації складних життєвих ситуацій, що вимагають соціального втручання у життєдіяльність дитини та її сім'ї
2. Методика запобігання насильству, булінгу, ризикованої поведінки
3. Психосоціальна підтримка в умовах війни (травма-інформаційний підхід у соціально-педагогічній діяльності; формування життєстійкості; супровід дітей із досвідом втрати, переміщення, розлуки і т.д)
4. Методика роботи із сім'єю здобувача освіти.

Література

ОСНОВНА

1. Маннапова Е. Р Роль життєстійкості у подоланні складних життєвих ситуацій. Теорія і практика сучасної психології. 2019. № 1, Т. 2. С. 75-78
2. Предко В. Складна життєва ситуація як провідна умова формування життєстійкості особистості. Теоретичні і прикладні проблеми психології. 2021, №1(54). С. 74-99.
3. Синчук С. Про сутність послуги соціального супроводу відповідно до Законодавства України. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2020. Випуск 70. С. 181–188.
4. Технології соціально-педагогічної роботи з сім'ями: навчально-методичний посібник / А. Й. Капська, І. В. Пеша, О. Ю. Міхеєва, М. Г. Соляник. Київ: Слово, 2015. 328 с. Розділ: Соціальний патронаж. URL: https://pidruchniki.com/78684/sotsiologiya/sotsialniy_patronazh

допоміжна

1. Неїжпапа Л. Зміст, форми та методи роботи соціального педагога з батьками здобувачів освіти. Соціальна робота та соціальна освіта. Вип. 2(5), 2020. С. 84-91.
2. Сердюк Л. З., Купрєєва О. І. Психологічні засади підвищення життєстійкості особистості // Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Том XI: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. Вип. 15. Київ, 2017. С. 481-491.
3. Rogers T. J., Alderman B. L., Landers D. M. Effects of life-event stress and hardiness on peripheral vision in a real-life stress situation. Behavioral medicine. 2003. №29(1). P. 21-26. <https://doi.org/10.1080/08964280309596171>
4. Waters E., Cummings E. M. A secure base from which to explore close relationships. Child Development. 2000. № 71. P. 164-172. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00130>

Методика класифікації складних життєвих ситуацій, що вимагають соціального втручання у життєдіяльність дитини та її сім'ї

Серед причин, через які системи закладів освіти та соціального захисту населення не в повній мірі ефективно виконують покладені на них функції соціального захисту та соціальної адаптації дітей, виділяється недостатнє вивчення питань, що стосуються субкультури сімейного неблагополуччя та закономірностей розвитку соціально вразливого дитинства.

Ця обставина означає, що визначення системоутворюючих елементів соціальної адаптації дітей у складній життєвій ситуації є актуальним науково-теоретичним і практичним завданням сучасної соціальної роботи та соціальної педагогіки в Україні. Одним із таких елементів є сама ситуація, детермінована соціокультурними чинниками та така, що являє собою сукупність істотних умов та обставин життя дитини.

Практика соціально-педагогічної діяльності показує, що, поряд із малозабезпеченістю, бідністю та неблагополучним сімейним середовищем, до групи ризику можуть належати найрізноманітніші соціальні обставини. І хоча категоріальний підхід, за якого сім'я (дитина в сім'ї) відноситься до однієї традиційно неблагополучної групи, є технологічно необхідним, проте він методологічно суперечить індивідуальному підходу, що впливає з особливостей випадку, ситуації [62].

Принципова відмінність індивідуального підходу від категоріального полягає в урахуванні обставин життєвої ситуації, соціальна діагностика якої дозволяє скласти план соціальної адаптації та реабілітації даної, конкретної дитини. З точки зору даного підходу, відправною точкою соціальної діагностики та подальшої психосоціальної корекції й реабілітації дитини є не просто її перебування в сім'ї, віднесеній до певної «категорії соціального неблагополуччя», а інформація, що надходить від установ соціального захисту, освіти чи охорони здоров'я, громадських організацій або приватних осіб, які спостерігають за конкретною дитиною в її реальному житті [55].

Таким чином, найбільш соціально значущі класифікаційні ознаки, які відображають соціальну, психологічну або педагогічну реабілітацію дітей, застосовуються не стільки кількісно (чим більше дітей опиняється в конкретній складній життєвій ситуації, тим важливішою є ця ситуація з точки зору її типізації), скільки якісно (істотним при типізації є те, наскільки значущою та неоднозначною, невирішеною та комплексною є проблема дітей, що міститься в ситуації).

Створений за допомогою такої методології класифікатор складних життєвих ситуацій враховує логіку розвитку проблем дітей від їх виникнення до вирішення та включає:

- 1 — ситуації, що вимагають соціально-профілактичного втручання (с-1);
- 2 — ситуації, що вимагають термінового соціально-терапевтичного втручання (с-2);
- 3 — ситуації, що вимагають соціального патронажу (с-3).

Кожна ситуація може мати завершений або незавершений характер залежно від того, наскільки вирішені проблеми дітей, тобто наскільки вичерпана життєва ситуація, в якій вони опинилися, і чи потребують діти подальшого соціального супроводу.

Кількість та зміст обставин, на які слід у першу чергу реагувати для раціонального вирішення проблем дитини, а також варіативність кожної обставини в контексті сформованих умов зумовлюють складність важкої життєвої ситуації загалом та факторів, що на неї впливають, зокрема.

З одного боку, мобільність життєвої ситуації та визначальних її чинників вимірюється швидкістю, з якою відбуваються зміни в соціалізації загалом, соціальній адаптації та реабілітації дітей під впливом конкретного чинника. Мобільність (рухливість) характеризує мінливість і швидкість трансформацій у становищі та стані дитини як результат соціальної, психологічної та педагогічної роботи, спрямованої на її адаптацію в суспільстві.

З іншого боку, визначеність ситуації, в якій опиняються діти, характеризується соціокультурними чинниками за кількістю інформації, що є у розпорядженні установи соціального обслуговування (освіти, охорони здоров'я чи культури) щодо дитини та її сім'ї, а також достовірністю цієї інформації.

Таким чином, усі життєві ситуації дітей, зазначені в класифікаторі (див. Таблицю 1), характеризуються складністю, мінливістю, визначеністю та передбаченням соціальної адаптації.

Таблиця 1

Проблема в класифікаторі	Базова (початкова) складна життєва ситуація дітей	Соціокультурний чинник складної життєвої ситуації дітей	Характеристики соціокультурного чинника складної життєвої ситуації дітей	Абстрактно-умовна характеристика соціокультурного чинника складної життєвої ситуації дітей
Інвалідність дітей	Обмеження доступу до освіти	Психосоціальна дискримінація, зумовлена фізичним станом дитини, що	Визначеність цього чинника включає інформацію про освітні ресурси,	Спеціальна освіта та підготовка батьків, що виховують дітей з ООП, педагогічних

		виявляється у традиційній думці про те, що дітей з інвалідністю слід навчати окремо від здорових дітей	комунікації, педагогічний колектив закладу, захворювання та особливі освітні потреби дитини	працівників та інших фахівців, а також позитивні настрої у висвітленні цієї теми ЗМІ визначають подолання негативних тенденцій, пов'язаних із цим фактором
	Невиконання заходів індивідуальної програми реабілітації (ІПР) дитини фахівцями закладів	Проблеми міжвідомчої взаємодії органів та установ соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, культури. Недостатня правова культура батьків у сфері захисту законних прав та інтересів дітей з інвалідністю	Визначеність цього чинника включає інформацію про освітні ресурси, комунікації, педагогічний колектив закладу, діагноз дитини	Реалізація заходів ІПР для дітей з ООП має рекомендаційний характер
	Фізичні перешкоди для пересування та задоволення особливих потреб дітей	Недостатній рівень поінформованості громадян, у тому числі фахівців, щодо норм і правил безбар'єрного середовища. Пасивність батьків у вирішенні правових питань захисту прав дітей з інвалідністю на безбар'єрне середовище, зокрема в	Визначеність цього чинника охоплює інформацію про технічні засоби реабілітації, сучасні стандарти безбар'єрного середовища, нормативно-правове регулювання цього аспекту життєдіяльності дітей з інвалідністю	Такі ситуації загалом відрізняються завершеністю, оскільки усунення фізичних бар'єрів для пересування та задоволення особливих потреб дітей з інвалідністю (у тому числі потреби в освіті), по суті, є заходом одноразового характеру. Остаточна оцінка якості соціальної адаптації дитини з

		судовому порядку		інвалідністю передбачає наявність у її основі суб'єктивних критеріїв, насамперед оцінки її батьками корисності того чи іншого пристосування для подолання фізичних бар'єрів
Безпритульність та бездоглядність дітей. залишення дітей без піклування батьків	Бездоглядність	Соціокультурний чинник скрутного життєвого становища дітей: невиконання батьками (опікунами, піклувальниками) своїх обов'язків щодо утримання дитини, її навчання та виховання. Загальне сімейне неблагополуччя	Наявність інформації про характер та обсяг обов'язків, які не виконують батьки щодо дітей; про інших родичів дитини як джерело допомоги; про успішність дитини в школі	Більшість ситуацій такого роду мають незавершений характер, вимагають соціальної підтримки сім'ї та соціального супроводу дитини в закладах систем освіти та охорони здоров'я. Оскільки саме бездоглядність є джерелом багатьох складних життєвих ситуацій дитини, то базовою технологією соціальної адаптації має бути соціальна профілактика
	Безпритульність	Невиконання батьками (опікунами, піклувальниками) своїх обов'язків щодо утримання дитини, її навчання та виховання.	Наявність інформації про тип та обсяг обов'язків, які не виконують батьки стосовно дітей, про інших родичів дитини як джерело	Безпритульність, яка часто є наслідком бездоглядності, вимагає комплексного підходу до соціальної діагностики та

		Загальне сімейне неблагополуччя	допомоги, про стан здоров'я дитини, тривалість перебування на вулиці та вуличну референтну групу	профілактики. Загальне сімейне неблагополуччя як соціокультурний фактор охоплює різні критерії об'єктивного та суб'єктивного, економічного та соціального характеру
	Алкогольна (наркотична) залежність дитини	Низький культурний рівень батьків, загальне сімейне неблагополуччя. Місцеві традиції вживання алкоголю. Нерозуміння небезпеки вживання наркотичних речовин	Наявність інформації про ступінь вираженості залежності, частоту вживання, джерела коштів на придбання, субкультурні особливості вживання алкоголю (наркотиків)	Відсутність контролю з боку батьків на тлі обмежених можливостей для дітей цікаво та корисно проводити вільний час. Як наслідок — достатня кількість вільного часу та одноманітне його проведення. Формування у дітей відповідних уявлень про наркотики як необхідний, але не ключовий елемент соціальної профілактики
	Алкогольна (наркотична) залежність батьків (опікунів, піклувальників)	Низький культурний рівень батьків; загальне сімейне неблагополуччя; субкультурні особливості вживання алкоголю	Наявність інформації про ступінь алкогольної (наркотичної) залежності дорослих, матеріальне становище сім'ї, стан здоров'я членів сім'ї, факти агресивної	Такі ситуації на кожному з етапів розвитку вимагають регулярного соціального патронажу. Соціальний супровід та патронаж є основними методами

			поведінки та насильства	надання допомоги дитині
Несприятливі стосунки в сім'ї	Насильство (жорстоке поводження) з боку батьків (близьких родичів, опікунів, піклувальників)	Загальне сімейне неблагополуччя; деструктивні та емоційно-конфліктні стосунки між подружжям, батьками та дітьми	Наявність інформації про обставини насильства (жорстокого поводження), мотиви вчинення цих дій, психологічну та фізичну шкоду, заподіяну дитині	Усвідомлення батьками, фахівцями закладів освіти та соціального захисту шкоди, яку завдає насильство фізичному та психічному здоров'ю дитини. Вміння правильно розпізнавати зміни в поведінці дитини, що вказують на те, що вона потрапила у складну ситуацію; наявність уявлення про те, куди та до яких фахівців звернутися в такій ситуації
	Незадовільні житлово-побутові умови	Загальне сімейне неблагополуччя. Втрата власного житла через воєнні дії	Наявність інформації про тип житла, його площу, наявність каналізації, водопроводу та газу, санітарний стан кімнат; про наявність та стан посуду, засобів гігієни, стан спального місця, дотримання режиму освітлення тощо.	Цей тип ситуацій зазвичай не передбачає відокремлення патронажних заходів від заходів, що вимагають соціальної профілактики. Житлово-побутові умови є соціокультурними чинниками остільки, оскільки виховне середовище дитини завжди має фізичний вимір, що передбачає активну діяльність

				дитини з його благоустрою
	Сімейні проблеми, пов'язані з конфліктним и стосунками між батьками (включно з розлучення м)	Аморальний та соціально-паразитичний спосіб життя батьків. Низький культурний та загальноосвітній рівень батьків	Наявність інформації про причини сімейного конфлікту, ставлення кожного з подружжя до дитини в контексті ситуації, що склалася, вплив батьківських стосунків на соціальну адаптацію дитини	Несприятливі стосунки в сім'ї стають тривожним симптомом тоді, коли це починає позначатися на дитині, що, насамперед, має бути діагностовано фахівцями (практ. психологом, соціальним педагогом, класним керівником). Після виявлення цей симптом вимагає коректного втручання у приватне життя сім'ї. Критерії доцільності втручання мають розроблятися командою фахівців
Несприятлив і стосунки дітей з оточенням	Конфлікт із неповнолітні ми (однокласни ками, однолітками), що перешкоджа є нормальном у перебігу соціалізації та продуктивні й соціальній адаптації (зокрема, насильство з	Педагогічна занедбаність; спотворення у дітей розуміння моральних цінностей	Наявність інформації про виникнення, розвиток і кульмінацію конфліктних відносин, позиції батьків, мотивації сторін конфлікту. Складність змісту цього чинника пов'язана з встановленням причин, форм та ступеня розвитку конфлікту в умовах, коли джерело	Соціокультурні чинники міжособистісних конфліктів у підлітковому віці є домінуючими. Прояв у юнацькому віці егоїстичності, агресії та нетерпимості, сформованих у дитинстві, у діях, пов'язаних, насамперед, із суб'єктивною оцінкою однолітків як

	боку інших дітей)		проблеми лежить у дитячих уявленнях, підліткових нормах моралі, міжособистісних стосунках	значущих чи незначущих: «друзів, хлопців, авторитетів» або «жертв, лохів, ботанів»
	Конфлікт із педагогом, вихователем, іншими посадовими особами, що перешкоджає нормальному перебігу соціалізації та продуктивній соціальній адаптації (зокрема, насильство з боку дорослих, крім батьків, опікунів та піклувальників)	Відсутність достатнього педагогічного досвіду або недостатня педагогічна майстерність вчителів, вихователів та інших осіб, відповідальних за виховання дітей. Педагогічна занедбаність дитини, спотворення морально-етичних норм. Відсутність у дитини навичок правильного спілкування	Наявність інформації про розвиток та кульмінацію конфліктних відносин, позиції батьків, мотивації сторін конфлікту. Складність змісту цього чинника пов'язана з визначенням критеріїв оцінки легітимності та етичності вчинків посадових осіб, які працюють у закладах освіти, та їхніх вихованців	Складні життєві ситуації, що виникли внаслідок педагогічно неправильної або протиправної поведінки дорослих. У випадках, коли адміністрація навчального закладу безпідставно захищає свого колегу, соціальний педагог чи фахівець соціальної служби виступає захисником інтересів дитини
Делінквентна поведінка дітей	Кримінальні злочини, скоєні дітьми (крадіжка, шахрайство, грабіж, зґвалтування тощо)	Цінності та стереотипи кримінальної субкультури. Популяризація через засоби масової інформації проявів кримінального способу життя та деструктивних мотивів поведінки. Недостатнє	Наявність інформації про стосунки підлітка, який вчинив злочин, з батьками; його референтну групу; норми та життєві цінності, яких дотримується підліток. Достовірність цієї інформації потребує перевірки за	Повна відсутність або недостатня увага та контроль за дітьми з боку батьків. Низький рівень поінформованості підлітків про відповідальність за скоєні протиправні діяння. Соціальна активність підлітків, що вимірюється

		відображення у практиці соціальної роботи з дітьми творчої культури та сімейних цінностей	допомогою глибинного інтерв'ю та інших методів якісного дослідження	кількісно та якісно. Поступовий перехід до ювенальної юстиції як тенденції соціальної політики, що враховує технології соціальної корекції дітей, засновані на педагогічній теорії та принципах біхевіоризму
Сирітство	Сирітство	Відсутність у дитини сімейної соціалізації, ускладнене засвоєння дітьми сімейних ролей та норм поведінки	Наявність інформації про близьких та рідних дитини-сироти, її майнові права, рівень соціальної та психологічної дезадаптації	Опанування навичок спілкування та засвоєння норм поведінки досягається завдяки застосуванню низки соціально-педагогічних технологій (соціально-побутова адаптація, ситуаційні тренінги тощо). Проблема полягає у розумінні необхідності стандартизації таких технологій та визначенні обов'язковості їхнього застосування в усіх типах закладів освіти

Запропонована у таблиці класифікація може бути використана для вирішення широкого кола завдань у теорії соціальної роботи та практиці соціально-педагогічної діяльності.

Методика запобігання насильству, булінгу, ризикованій поведінки

Проблема насильства, шкільного булінгу, ризикованій поведінки сьогодні гостро стоїть перед суспільством. Суспільство турбує зростання агресивності серед дітей та молоді. І найяскравіше агресія проявляється серед дітей у закладі освіти, яка має бути безпечним середовищем для учнів, проте вона стає місцем, де випадки насильства та цькування стають мало не звичним явищем. Статистичні дані показують, що насильству і булінгу піддаються як дівчатка, так і хлопчики будь-якого віку. Булінг небезпечний тим, що має далекосяжні наслідки. Діти, які зазнали цькування, фізичного чи психічного насильства, мають серйозні проблеми в подальшому житті, що може призвести до трагічних наслідків, і, на жаль, такі випадки трапляються. Сьогодні фахівці намагаються знайти шляхи вирішення цієї проблеми, створити для дітей безпечне та захищене освітнє середовище. Вирішення цієї проблеми вимагає комплексного підходу, залучення команди фахівців. Особлива роль належить насамперед соціальному педагогові, практичному психологу та педагогам, їхнім здібностям створити сприятливе, комфортне середовище в класі, вміню вибудовувати стосунки як з дітьми, так і з батьками [56, с. 78].

Запобігання насильству, булінгу та ризикованій поведінці в освітньому середовищі базується на системному підході, який поєднує розвиток життєвих навичок, створення безпечного простору та чіткі алгоритми реагування.

Ключові компоненти методики запобігання насильству, булінгу, ризикованій поведінки:

- **Розвиток soft skills:** Навчання дітей емпатії, керуванню емоціями та вирішенню конфліктів.

- **Формування психологічної безпеки:** Створення атмосфери довіри, де кожен учень почувається прийнятим.
- **Чіткі правила дій:** Встановлення зрозумілих правил поведінки та невідворотних наслідків за їх порушення.
- **Залучення батьків:** Проведення спільних тренінгів та інформаційних сесій для дорослих.
- **Профілактика:** Профілактика насильства та шкільного булінгу повинна усвідомлюватися педагогами як цільова установка, що реалізується через стратегію діяльності всіх суб'єктів освітнього процесу.

Оскільки ця проблема має складний соціально-психологічний характер, її вирішення слід здійснювати комплексно із залученням різних фахівців: практичних психологів, соціальних педагогів, лікарів, юристів, соціальних працівників, батьків, співробітників ювенальної поліції, педагогів тощо [14].

З огляду на масштабність цього явища, акцент слід зробити на методиці профілактичної роботи. Для цього слід розуміти технологію профілактики виникнення ризикованої поведінки, насильства та булінгу в шкільному середовищі. Вона являє собою поетапну організацію допомоги, спрямовану на усунення бар'єрів міжособистісного спілкування, розвиток комунікативних навичок, підвищення групової згуртованості шкільного колективу та зменшення факторів, що сприяють виникненню негативних явищ, про які йде мова у цьому параграфі.

Інструменти протидії булінгу

- **Анонімні канали зв'язку:** Створення скриньок довіри або онлайн-чатботів для повідомлень про цькування.
- **Медіація однолітків:** Навчання старшокласників базовим навичкам вирішення конфліктів між учнями.
- **Антибулінгова політика:** Розробка та підписання колективного маніфесту проти насильства всіма учасниками процесу.

Зниження ризикованої поведінки

- **Альтернативна зайнятість:** Залучення молоді до спорту, творчості, волонтерства та лідерських проєктів.

- **Інформаційна гігієна:** Навчання цифрової грамотності, розпізнаванню кібершахрайства та онлайн-грумінгу.
- **Реалістичне просвітництво:** Надання фактів про наслідки залежностей без залякування, через інтерактивні квести.

Алгоритм дій у разі виявлення загрози виникнення ризикованої поведінки, насильства чи булінгу в освітньому середовищі:

1. **Негайне втручання:** Фізичне та емоційне розведення сторін конфлікту.
2. **Перша допомога:** Оцінка психологічного стану та надання підтримки жертві.
3. **Фіксація інциденту:** Документування фактів (дати, учасники, свідки) адміністрацією.
4. **Повідомлення служб:** Інформування батьків, психолога, а за потреби — ювенальної поліції.
5. **Реабілітація:** Проведення корекційної роботи як з кривдником, так і з постраждалим [24].

Оскільки проблема міжособистісних конфліктів завжди є актуальною, то робота з нормалізації стосунків має мати систематичний, цілеспрямований характер і бути в центрі уваги як команди фахівців, що здійснюють соціально-педагогічну діяльність, класного керівника, так і батьків та адміністрації школи.

Психосоціальна підтримка в умовах війни (травма-інформаційний підхід у соціально-педагогічній діяльності; формування життестійкості; супровід дітей із досвідом втрати, переміщення, розлуки і т.д)

Психосоціальна підтримка під час війни базується на травма-інформаційному підході. Вона спрямована на розвиток життестійкості та допомогу дітям, які пережили втрату, вимушене переміщення чи розлуку з близькими. Соціально-педагогічна діяльність створює безпечне середовище для відновлення дитини.

Травма-інформаційний підхід

- *Розуміння впливу стресу на мозок і поведінку дитини.* Стрес впливає на розвиток і структуру мозку. Постійно підвищені рівні кортизолу та адреналіну, пов'язані з клінічним стресом, можуть призвести до змін як у структурі мозку, так і в його функціонуванні. Травма може спричинити зменшення об'єму кори головного мозку, порушенню зв'язку між півкулями, а також до проблем із пам'яттю, увагою, сприйняттям, мисленням, мовленням і свідомістю. Ці проблеми обмежують здатність дитини формувати позитивні стосунки з іншими людьми, перешкоджають процесам навчання, дослідження та набуття нових навичок і досвіду.
- *Відмова від запитання «Що з тобою не так?» на користь «Що ти пережив?».* Процес навчання передбачає, що спочатку є щось, чого ви не знаєте. Для дітей, які виховувалися у страху, тривозі та стресі невизначеність та невисказаність є гнітючою та лякаючою, що може перешкоджати процесу навчання або, у крайніх випадках, унеможливити цей процес. У зв'язку з цим слід пам'ятати, що знання передаються вчителем, а процес навчання ґрунтується саме на стосунках між вчителем і учнем. Без довіри цей процес є вкрай ускладненим. Проблема полягає в тому, що дитині, чий досвід є травматичним, а стосунки з основною особою, не дали надійної моделі поведінки, складно ставитися до дорослих з довірою.
- *Створення безпечного, передбачуваного та стабільного середовища.* Школа розкриває потенціал, навчає, вдосконалює, мотивує та соціалізує, але при цьому вона є джерелом стресу та занепокоєння і іноді може чинити на дітей пригнічуючий вплив. Повсякденна шкільна реальність передбачає не тільки спілкування зі старими чи новими друзями, стосунки з безліччю однолітків та групову співпрацю, а й змагання, тести, оцінки та оцінювання

прогресу. І не в останню чергу ця реальність включає в себе стосунки між учнем, вчителем та батьками.

- *Запобігання повторній травматизації у процесі спілкування та навчання.* Усі зусилля щодо навчання та виховання таких дітей мають ґрунтуватися на необхідності роботи в атмосфері довіри, за якої дорослий (наприклад, соціальний педагог, класний керівник або практичний психолог) надасть їм належну і, по можливості, довгострокову підтримку та забезпечить безпеку, стабільність, можливість прогнозування та благополуччя. Зосередження уваги на потенціалі учня, його талантах, інтересах і сильних сторонах, надання можливості підвищити самооцінку може не тільки допомогти впоратися з наслідками травми, але й дозволить учневі сформувати свій позитивний образ. Навчання та робота з дітьми з посттравматичним стресовим розладом повинні охоплювати всі сфери, на які травма справила негативний вплив. Крім того, вони повинні бути спрямовані на відновлення почуття безпеки, стабільності, здатності до прогнозування та поліпшення благополуччя дитини в рамках довірливих відносин, що склалися між ним та соціальним педагогом, класним керівником, практичним психологом та іншими працівниками навчального закладу [43].

Формування життєстійкості (резильєнтності)

- *Розвиток навичок саморегуляції та подолання емоційних криз.* На сучасному етапі розвитку суспільства одним із завдань освіти є створення умов для розвитку та формування моральної, самостійної, творчо активної та соціально зрілої особистості. Заклад освіти як мікросоціум формує специфіку інтеграційних процесів особистості, а одним із якісних показників сформованої особистості, що забезпечує ефективну інтеграцію, на нашу думку, є рівень і характер саморегуляції людини. Розвиток особистості дитини відбувається в процесі власної активної діяльності, коли вона стає її суб'єктом, здатним до інтеграції, а розвиток довільної

саморегуляції передуює розвитку самосвідомості. А саме, у осіб із високим рівнем регуляції довільної активності спостерігається висока самоповага, впевненість у життєвих перспективах, висока потреба в пізнанні, наполегливість у досягненні мети, прагнення до лідерства, а також здатність ефективно інтегруватися в різні види соціальних відносин.

- *Укріплення соціальних зв'язків та довіри до оточення.* Феномен довіри наразі досліджується в різних соціальних контекстах. Якщо уважніше розглянути соціально-психологічний контекст цього феномену, то сучасні дослідники розглядають довіру як засіб регулювання міжособистісних взаємодій, функціонування соціальних груп і спільнот, а також суспільства в цілому. На формування міжособистісної довіри та довіри до себе негативно впливає ситуація депривації, що зумовлює тривалий стресовий стан і травматичний досвід. Антагоністами довіри виступають симптоми депривації: зниження рівня розвитку комунікативних навичок, чутливість, тривожність, низький рівень емпатії, емоційне дистанціювання від однолітків та дорослих. Укріплення соціальних зв'язків та довіри до оточення формується у взаємодії в конкретних життєвих ситуаціях із певним колом осіб. Завдяки поетапному налагодженню спілкування між мультидисциплінарною командою психолого-педагогічного супроводу та учасниками освітнього процесу відбувається об'єктивне сприйняття один одного, взаємна оцінка важливих цінностей, врахування індивідуально-психологічних та комунікативних особливостей.
- *Залучення до творчої, ігрової та спільної діяльності.*

Особливості супроводу дітей із досвідом втрати, переміщення, розлуки

- **Діти з досвідом втрати:** дбайливий супровід горя, легітимізація емоцій, збереження пам'яті. Втрата — це стан душевного дискомфорту, що виникає внаслідок втрати об'єкта, який має для індивіда значення, втрати елементів

власної ідентичності або можливості реалізації запланованого майбутнього. У традиційному розумінні втрата асоціюється зі смертю близької людини або розставанням із нею. Однак у ширшому контексті поняття втрати охоплює не лише припинення стосунків з іншими людьми, а й втрату звичного способу життя, зміни соціального статусу та інші ситуації, пов'язані з істотним порушенням звичної реальності. Ця втрата може призвести до проблем із самоідентифікацією та ускладнення вираження емоцій. Дитина може придушувати свої почуття протягом тривалого часу, а потім раптово проявляти агресивну поведінку, наприклад, ображати вчителя на уроці, коли той висловлює критику. Також часто спостерігається погіршення успішності та конфліктні стосунки з у школі. Важливим аспектом допомоги підлітку є пошук здорових способів вираження емоцій: активна діяльність, спорт, участь у громадських рухах.

- **Внутрішньо переміщені діти:** допомога з адаптацією в новому колективі, інтеграція в громаду.
- **Діти, що страждають через розлуку:** підтримка зв'язку з рідними, робота з тривогою за безпеку близьких.

Пам'ятка для фахівців, що працюють із такою категорією дітей, запропонована у Додатку Б.

Методика роботи із сім'єю здобувача освіти

Головним соціальним чинником, що впливає на становлення особистості, є сім'я. Сім'ї бувають абсолютно різними. Залежно від складу сім'ї, від стосунків у сім'ї до її членів і загалом до оточуючих людей людина дивиться на світ позитивно чи негативно, формує свої погляди, будує свої стосунки з оточенням. Стосунки в сім'ї впливають також на те, як людина надалі будуватиме свою кар'єру, яким шляхом вона піде.

У всі часи існують сім'ї, що перебувають у соціально небезпечному становищі. Причин для цього безліч: війна, зміна

соціально-економічного становища населення, зниження матеріального рівня життя, втрата моральних і сімейних засад тощо. На тлі цього руйнується психологічний мікросоціум сім'ї, змінюються стосунки батьків до дітей і дітей до батьків, послаблюється виховна функція [43].

Перетворення, що відбулися в нашому суспільстві, вплинули на всі сфери суспільного життя, на всі інститути виховання підростаючого покоління. Не залишився осторонь і такий інститут виховання, як сім'я.

Існує комплексна типологія сім'ї. Вона передбачає виділення категорій сімей, що відрізняються за рівнем соціальної адаптації — від високого до вкрай низького: благополучні сім'ї, сім'ї групи ризику, неблагополучні сім'ї, асоціальні сім'ї, сім'ї, що перебувають у соціально небезпечному становищі.

Благополучні сім'ї успішно справляються зі своїми функціями, практично не потребують підтримки соціального педагога, оскільки завдяки адаптивним здібностям, що ґрунтуються на матеріальних, психологічних та інших внутрішніх ресурсах, швидко пристосовуються до потреб своєї дитини та успішно вирішують завдання її виховання й розвитку.

Сім'ї групи ризику характеризуються наявністю певних відхилень від норм, що не дозволяють визначити їх як благополучні, наприклад, неповна сім'я, малозабезпечена сім'я тощо, життєдіяльність яких зумовлена факторами, що знижують адаптивні здібності цих сімей. Вони справляються із завданнями виховання дитини, докладаючи значних зусиль, тому соціальному педагогу необхідно спостерігати за станом сім'ї, наявними в ній дезадаптивними чинниками, відстежувати, наскільки вони компенсуються іншими позитивними характеристиками, і в разі потреби запропонувати своєчасну допомогу.

Неблагополучні сім'ї, маючи низький соціальний статус у будь-якій зі сфер життєдіяльності або в декількох одночасно, не справляються з покладеними на них функціями, їхні адаптивні здібності суттєво знижені, процес сімейного виховання дитини відбувається з великими труднощами, повільно та

малорезультативно. Для цього типу сім'ї необхідна активна і, як правило, тривала підтримка соціального педагога.

Асоціальні сім'ї — це сім'ї, взаємодія з якими є найбільш трудомісткою, а їхній стан потребує докорінних змін. У цих сім'ях, де батьки ведуть аморальний, протиправний спосіб життя, а житлово-побутові умови не відповідають елементарним санітарно-гігієнічним вимогам, а вихованням дітей, як правило, ніхто не займається, діти опиняються без нагляду, напівголодними, відстають у розвитку, стають жертвами насильства. Робота соціального педагога з цими сім'ями має здійснюватися у тісному контакті з ювенальною поліцією, а також з органами опіки та піклування.

Можна виділити такі критерії оцінки виховного потенціалу сім'ї:

- здатність сім'ї задовольняти соціально-психологічні потреби особистості;
- рівень педагогічної культури батьків;
- характер взаємин у сім'ї;
- здатність сім'ї звернутися за допомогою у разі критичних ситуацій до різних соціальних інститутів.

У сучасних соціально-економічних умовах, коли існують бідність, безробіття, зростає рівень злочинності, наркоманії, алкоголізму, а також відсутня дієва система захисту дітей — дедалі більше сімей опиняються у складних життєвих обставинах. Опинившись у складних економічних умовах, багато сімей перетинають межу дозволених методів виховання, що відповідають загальнолюдським цінностям і державним нормам, «застрягають» у питаннях виховання молодого покоління. Сім'я, що перебуває в складних життєвих обставинах, за яких батьки або законні представники неповнолітніх не виконують своїх обов'язків щодо виховання, навчання, нехтують їхніми потребами, негативно впливають на поведінку підлітків, жорстоко поведуться з ними, — має статус сім'ї, що перебуває в складних життєвих обставинах.

Сім'я, що перебуває в складних життєвих обставинах, — це сім'я, яка має дітей, що перебувають у соціально небезпечному

становищі, а також сім'я, де батьки або інші законні представники неповнолітніх не виконують своїх обов'язків щодо їхнього виховання, навчання та (або) утримання і (або) негативно впливають на їхню поведінку або жорстоко поводяться з ними [56].

Термін «сім'я, що перебуває в складних життєвих обставинах» з'явився відносно недавно, тому в більшості джерел замість нього вживається інший термін — «неблагополучна сім'я». За значенням вони рівнозначні.

Отже, виходить, що в сім'ях, які перебувають у складних життєвих обставинах, порушені процеси виховання та соціалізації, отже, соціальна адаптація дітей не відбувається, і спостерігається протилежне явище — дезадаптація, тоді виникає необхідність у соціальній реабілітації дитини. Дітям із таких сімей не обійтися без допомоги фахівців. Одним із таких фахівців є соціальний педагог. Щоб не відбулося порушень у процесах виховання та соціалізації, соціальний педагог повинен вести постійну послідовну роботу з такими сім'ями. Метою соціально-педагогічної діяльності з сім'єю, що перебуває в соціально небезпечному становищі, є здійснення корекційної та реабілітаційної роботи з сім'єю, повернення до соціуму та підвищення соціального статусу сім'ї. Ця мета досягається шляхом послідовного та комплексного вирішення таких завдань:

- допомогти сім'ї знайти внутрішні ресурси та мобілізувати внутрішній потенціал усіх членів сім'ї;
- організувати просвітницьку роботу серед батьків;
- навчити ставити найближчі та найвіддаленіші цілі;
- сприяти підвищенню соціального статусу сім'ї за місцем проживання;
- надавати психолого-педагогічну підтримку батькам;
- провести педагогічно доцільну корекцію з метою створення позитивного мікроклімату в сім'ї;
- захистити права дітей, які виховуються в сім'ях, що перебувають у складних життєвих обставинах [67].

Успішність цієї роботи багато в чому залежить від уміння соціального педагога правильно організувати спільну діяльність різних фахівців.

Як правило, сім'ї, які ведуть асоціальний спосіб життя, мають проблеми з працевлаштуванням через втрату житла, майна, роботи, відсутність освіти або незатребуваність професії, низький матеріальний добробут, незадовільні житлові умови, порушення або недотримання гігієнічних норм, проблеми з фізичним або психологічним здоров'ям дорослих та (або) дітей, шкідливими звичками (алкоголізм, наркоманія тощо), низькою педагогічною компетентністю, відсутністю бажання виконувати свої батьківські обов'язки тощо.

Для вирішення цих проблем залучаються різні фахівці. Залежно від проблем сім'ї соціальний педагог може залучати таких фахівців, як психолог, адміністрація шкіл, ЗДО, фахівці соціальних служб, органів опіки та піклування тощо.

Діяльність соціального педагога під час роботи з сім'єю має певну специфіку та складається з трьох основних складових соціально-педагогічної допомоги: освітньої (навчання, виховання), психологічної (підтримка, корекція), посередницької (організація, координація, інформування) [39, с. 87].

Допомога в навчанні спрямована на запобігання виникненню сімейних проблем та формування педагогічної культури батьків.

Допомога у вихованні надається соціальним педагогом, насамперед, батькам — шляхом їхнього консультування, а також дитині за допомогою створення спеціальних виховних ситуацій для вирішення завдання своєчасної допомоги сім'ї з метою її зміцнення та найбільш повного використання її виховного потенціалу.

Психологічна складова соціально-педагогічної допомоги включає в себе 2 компоненти: соціально-психологічну підтримку та корекцію.

Підтримка спрямована на створення сприятливого мікроклімату в сім'ї в період короткочасної кризи.

Корекція міжособистісних стосунків відбувається, здебільшого, коли в сім'ї має місце психічне насильство над дитиною, що призводить до порушення її нервово-психічного та фізичного стану. Донедавна цьому явищу не приділялося належної уваги. До такого виду насильства належать залякування, образа дитини, приниження її честі та гідності, порушення довіри. Посередницький компонент соціально-педагогічної допомоги включає в себе три складові: допомогу в організації, координації та інформуванні.

Допомога в організації спрямована на організацію сімейного дозвілля, що включає: організацію виставок-продажів вживаних речей, благодійних аукціонів; клубів за інтересами, організацію сімейних свят, конкурсів, курсів з ведення домашнього господарства, «клубів знайомств», літнього відпочинку тощо.

Допомога в координації спрямована на активізацію діяльності різних відомств і служб щодо спільного вирішення проблем конкретної сім'ї та становища конкретної дитини.

Допомога в інформуванні спрямована на забезпечення сім'ї інформацією з питань соціального захисту. Вона здійснюється у формі консультування. Питання можуть стосуватися як житлового, сімейно-шлюбного, трудового, цивільного, пенсійного законодавства, прав дітей, жінок, осіб з інвалідністю, так і проблем, що існують усередині сім'ї [51, с. 481].

Таким чином, робота сучасного закладу освіти як відкритої соціально-педагогічної системи передбачає розширення її виховних, освітніх функцій, а також використання ширшого спектру методик. Досвід роботи соціального педагога в закладі освіти набуває все більшого поширення. Підвищення ефективності його діяльності відбувається завдяки взаємодії з шкільним психологом, класними керівниками та заступником директора з виховної роботи. Звичайно, соціальний педагог не в змозі вирішити комплексні соціально-економічні проблеми ані на мікрорівні, ані, тим більше, на макрорівні суспільних відносин, проте соціально-педагогічна діяльність може суттєво пом'якшити негативні тенденції сімейного виховання, насамперед у

неблагополучних сім'ях, тим самим сприяючи більш безболісній соціалізації молодих членів суспільства, якими є діти.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте соціальний супровід у системі освіти.
2. Розкрийте особливості соціального патронажу у системі освіти.
3. Що, на Вашу думку, визначає потребу здійснення соціального супроводу здобувача освіти? Обґрунтуйте.
4. Які фактори впливають на результативність соціально-педагогічної роботи щодо запобігання насильству, булінгу, ризикованої поведінки?
5. Чи можна стверджувати, що сучасна сім'я перебуває у кризовому стані? Чому?
6. Назвіть форми психосоціальної підтримки в умовах війни.
7. Охарактеризуйте травма-інформаційний підхід у соціально-педагогічній діяльності. Якими кризами він супроводжується?
8. Охарактеризуйте супровід дітей із досвідом втрати. Які його особливості?

Тема 4. Основні напрями та завдання соціально-педагогічної діяльності в закладі освіти

1. Методика соціально-педагогічної діагностики та оцінювання потреб здобувачів освіти
2. Методика соціально-педагогічної профілактики та формування безпечного освітнього середовища.
3. Соціально-педагогічна діяльність у цифровому освітньому середовищі (профілактика кібербулінгу, медіаграмотність, профілактика залежності, критичне використання ШІ, дипфейки і т.д.)
4. Допомога дітям з особливими освітніми потребами та тим, хто потребує соціальної реабілітації

Література

основна

1. Безпечне освітнє середовище: умови, засоби та шляхи створення: Посібник /Автори: Г. Л. Єфремова, О. М. Ключко, О. О. Ключко. Суми: НВВ КЗ СОІППО, 2024. 188 с.
2. Бедан В. Б. Проблема кібербулінгу у молодіжному середовищі: теоретичний аналіз. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2022. № 1. С. 42–47. DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.1.6>.
3. Горленко В., Сосновенко Н. «Психологічно безпечне освітнє середовище, як основа протидії насильству серед дітей», на Всеукр. форумі Соціально-психологічні та правові аспекти протидії насиллю в освітніх закладах. Дніпро, 2021, с. 75–79.
4. Закон України «Про освіту» 2145-VIII від 5.09.2017.
5. Коляда Н., Кравченко О., Салата Н. Соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами в Україні. Соціальна робота та соціальна освіта. Вип. 2(5), 2020. С. 13-25.
6. Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами. Методичні рекомендації / укладачі: Н. Софій, О. Стягунова, О. Федоренко. Київ, УІРО, 2024, 40 с.
7. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивно-го навчання. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya>
8. Садова І., Пантюк М. Технології коригування труднощів у навчанні та поведінці дітей з особливими освітніми потребами. Молодь і ринок. No 3 (235). 2025. С. 7–12. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/325678/316320>

додаткова

1. Грінченко М. С. Кібербулінг: насильство в соціальній мережі. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2021. № 26. С. 26– 29.
2. Грубі Т. Кібербулінг у молодіжному середовищі: чинники та форми прояву. Збірник наукових праць Національної академії

Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Серія: Психологічні науки. 2024. № 3(38). С. 40–58.

3. Катеринчук К. В., Мацюк О. В. Булінг і кібербулінг: особливості та шляхи запобігання. Слово Національної школи суддів України. 2021. № 1(34). С. 28–35. DOI: 10.37566/2707-6849-2021-1(34)-4.

4. Karp P. B. (2025). Structure of a Safe Educational Environment in Higher Education Institutions: Essence and Main Elements. *Problems of Modern Transformations. Series: Pedagogy and Psychology*, (7). <https://doi.org/10.54929/2786-9199-2025-7-02-01>

Методика соціально-педагогічної діагностики та оцінювання потреб здобувачів освіти

Методика соціально-педагогічної діагностики та оцінки потреб здобувачів освіти — це структурований комплекс підходів, інструментів та аналітичних процедур, спрямований на виявлення реального соціального статусу дитини, рівня її адаптації, а також прихованих і явних потреб (у захисті, навчанні, психологічній підтримці або матеріальній допомозі) для подальшого розроблення індивідуального маршруту супроводу.

Завдання соціально-педагогічної діагностики визначаються як:

- виявлення специфічних соціальних якостей, особливостей розвитку та поведінки клієнта;
- визначення ступеня розвиненості різних властивостей, їх вираженості у кількісних та якісних показниках;
- опис діагностованих особливостей клієнта, коли це необхідно;
- ранжування специфічних якостей клієнта.

У соціальній діагностиці враховуються зовнішні соціальні та внутрішні біологічні чинники, таким чином, соціальному об'єкту надають комплексну характеристику з точки зору медико-біологічних, психолого-педагогічних та соціально-економічних параметрів. З соціальної діагностики починається і закінчується

робота соціального педагога з клієнтом або групою клієнтів. У ході діагностики вирішуються не лише теоретичні, а й практичні питання [55, с. 98].

Соціальний діагноз може здійснюватися:

- на рівні суспільства в цілому (визначаються загальні тенденції розвитку соціальних проблем суспільства);
- на рівні соціальної групи або територіальної спільноти;
- на особистісному рівні, що забезпечує «адресність» проблем, а потім і адресність надання допомоги клієнтам.

До принципів діагностики належать:

- принцип конфіденційності — нерозголошення результатів діагностики. Якщо клієнтом є дитина, для розголошення результатів необхідна згода батьків;
- принцип наукової обґрунтованості — результати аналізу мають бути валідними та надійними;
- принцип ненанесення шкоди — результати дослідження не повинні використовуватися на шкоду клієнту;
- принцип об'єктивності — висновки мають ґрунтуватися на науково обґрунтованих, об'єктивних даних і не повинні залежати від суб'єктивних установок тих, хто проводить дослідження. Свобода соціального педагога від суб'єктивності відображає рівень його компетентності;
- принцип ефективності — не слід пропонувати клієнту такі рекомендації, які за підсумками діагнозу є для нього марними, можуть призвести до небажаних або непередбачуваних наслідків.

У процесі діагностики виділяють такі процедурні етапи:

1. Знайомство з клієнтом: констатація певного неблагополуччя в діяльності та поведінці дитини.
2. Усвідомлення фахівцем і клієнтом можливих причин неблагополуччя.
3. Висунення робочої гіпотези шляхом аналізу сукупності наявних даних, постановка завдань.
4. Виокремлення складу діагностованих ситуацій, параметрів ситуації, вибір основних показників або критеріїв.
5. Вимірювання та аналіз показників.

6. Збір додаткової інформації, необхідної для перевірки гіпотези.

7. У разі непідтвердження гіпотези — повторення процедури.

8. Формулювання та оформлення висновків, заключення

Методи соціальної діагностики мають бути валідними, надійними, однозначними та точними. Перевагу слід надавати найпростішому та найменш трудомісткому методу діагностики. Метод має бути доступним не лише для фахівця, а й для клієнта, з мінімальними фізичними, психічними та часовими витратами. Інструкція має бути чіткою та зрозумілою для клієнта. Обстановка не повинна відволікати клієнта від діагностичної процедури.

Вибір методів соціально-педагогічної діагностики залежить від того, які цілі та завдання переслідуються, хто є об'єктом діагностики та від специфічних характеристик об'єкта діагностики. Перше, що повинен з'ясувати соціальний педагог, — це врахувати мотиви поведінки клієнта, в основі яких лежать потреби. Незадоволення потреб призводить до виникнення у людини цілого комплексу проблем. Питання та проблеми дорослих, які оточують дітей, є досить різноманітними — це безвихідні, кризові, екстремальні ситуації, що стають перешкодою на шляху до досягнення цілей. Крім того, необхідно з'ясувати суб'єктивне ставлення людини до складних ситуацій, а також ступінь психологічного дискомфорту чи рівень стресу, які ці ситуації викликають.

Методика соціально-педагогічної профілактики та формування безпечного освітнього середовища

Прийнятий у 2017 року Закон України «Про освіту» серед основних принципів державної політики у сфері освіти називає людиноцентризм; верховенство права; забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності; забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками, у тому числі за ознакою інвалідності; розвиток інклюзивного освітнього середовища, у тому числі у закладах освіти, найбільш доступних і

наближених до місця проживання осіб з особливими освітніми потребами; забезпечення універсального дизайну та розумного пристосування; науковий характер освіти; доступність для кожного громадянина всіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою; забезпечення та розвиток безпечного і здорового освітнього середовища в закладах освіти {Частину першу статті 6 доповнено абзацом згідно із Законом [№ 3788-IX від 06.06.2024](#) }; різноманітність освіти; цілісність і наступність системи освіти [18].

У цьому Законі терміни, зокрема, вживаються в такому значенні: безпечне освітнє середовище - сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпечності та якості харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (зокрема шляхом булінгу (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території та в приміщеннях закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин; {Частину першу статті 1 доповнено пунктом 2⁻¹ згідно із Законом № 1658-IX від 15.07.2021}

Таким чином, безпека є обов'язковою умовою та одним із критеріїв ефективності діяльності закладу освіти.

Водночас відсутність ефективної системи соціальної профілактики правопорушень, недостатнє правове та матеріально-технічне забезпечення діяльності правоохоронних органів, недостатня правова грамотність та міжвідомча роз'єднаність осіб, які забезпечують безпеку освітнього простору, відтік кваліфікованих кадрів зі сфери освіти та забезпечення її

безпеки є серйозною загрозою для життя та здоров'я учасників освітнього процесу.

Ризиків і загроз в освітньому середовищі багато, вони різноманітні й різнопланові. Серед різних видів безпеки для освітніх закладів пріоритетними є наявність надійних укриттів, безпека життя та здоров'я, соціально-психологічна, пожежна, електрична та технічна безпека. Сьогодні актуальною залишається проблема соціальної безпеки навчального закладу шляхом залучення педагогів та учнів до вирішення проблем безпеки, пов'язаних із війною, захисту від злочинів проти особи та майна, підтримання сприятливого психологічного клімату, громадського порядку на території навчального закладу, безпеки праці та навчання [12].

Основними передумовами, що посилюють виникнення загроз соціального характеру в закладі освіти, є:

- зростання напруженості внаслідок воєнних дій, нестабільності економічної та фінансової ситуації, збільшення стресогенних і психогенних чинників у сім'ї, у закладах освіти, на роботі, на вулиці тощо;
- посилення криміногенних чинників та спокус;
- вимушена соціальна та психологічна відірваність дітей і підлітків від дорослих;
- відсутність правової та психологічної культури у деяких педагогів, представників органів влади та серед населення загалом;
- руйнування та відсутність цілеспрямованих заходів щодо формування духовно-моральних, культурних, соціальних та економічних засад для об'єднання суспільства;
- ослаблення державного та соціального контролю за протиправною поведінкою;
- різке зменшення можливостей для продуктивної та такої, що відповідає моральним нормам реалізації активності дітей та підлітків, через що їхня активність реалізується у протиправних та аморальних формах;

– агресивність інформаційного простору, демонстрація актів насильства (ЗМІ, телебачення, інтернет) [12].

Ці явища призводять:

- до виникнення атмосфери страху та невпевненості;
- до формальності виховного та освітнього процесу в окремих закладах освіти;
- до знецінення демократичних цінностей у свідомості здобувачів.

Сьогодні перед освітніми закладами стоїть завдання створення соціально безпечного середовища, яке забезпечує захищеність освітнього закладу та учасників освітнього процесу (педагогів, здобувачів) від реальних та прогнозованих внутрішніх і зовнішніх загроз соціального характеру.

Соціально безпечне середовище закладу освіти охоплює безпосереднє оточення здобувачів освіти та чинники освітнього середовища і являє собою функціонуючу систему, що забезпечує їм адекватні умови розвитку їхніх психофізичних властивостей, задовольняє їхні потреби в безпеці, руховій та інтелектуальній активності, а також запобігає негативному впливу навчальних факторів ризику [7].

У закладі освіти здобувач часто проводить більше часу, ніж у сімейному середовищі, тому важко переоцінити ступінь впливу цього мікросоціуму на розвиток, здоров'я та поведінку дитини чи підлітка. Профілактика шкідливих звичок у підлітковому середовищі є важливим компонентом виховної роботи в навчальному закладі. Саморуйнівна поведінка — тютюнопаління, алкоголізм, наркоманія та токсикоманія — чинять згубний вплив на всі складові здоров'я: духовне, моральне, емоційно-психічне, фізичне, сексуальне, а також на соціальне благополуччя людини. Вживання алкоголю, наркотиків, токсичних речовин призводить до деградації особистості, зниження інтелектуальних здібностей, психічного та фізичного виснаження, емоційної неврівноваженості, до втрати моральних установок і цінностей.

Тому для забезпечення соціальної безпеки обов'язково потрібна й відповідна власна психологічна, інформаційна,

юридична, та інша підготовленість людини, що дозволяє їй адекватно діяти в небезпечних ситуаціях. Власне весь процес навчання людини від її перших кроків і до відходу з життя — це безперервний процес подолання різноманітних небезпек та навчання заходам захисту.

Соціально-педагогічна діяльність у цифровому освітньому середовищі (профілактика кібербулінгу, медіаграмотність, профілактика цифрової залежності, критичне використання ШІ, дипфейки і т.д.)

Цифровізація освіти, що прискорилося внаслідок глобальних викликів останніх років, призвела до формування та поширення дуальних і дистанційних моделей навчання, в яких середовище, пронизане цифровими ресурсами та інформацією, стає основним простором навчальної діяльності та соціальної взаємодії. Паралельно з дидактичними можливостями це середовище породжує комплекс психологічних ризиків та загроз кібербезпеці особистості, зокрема кібербулінг, цифрову залежність, витік персональних даних, негативний вплив контенту, цифрову депривацію тощо. Несформованість цифрової культури та медіаграмотності у значної частини здобувачів освіти, а також недостатня готовність педагогів до вирішення завдань цифрової соціалізації створюють передумови для зростання психологічного неблагополуччя та віктимізації всіх учасників освітнього процесу.

В умовах глобальної цифровізації нашого суспільства, яка визначає повсякденне життя сучасних дітей та молоді, традиційні навчальні дисципліни втрачають монополію на формування ключових, життєво важливих компетентностей. Серед таких компетентностей дедалі частіше згадується формування soft skills, цифрова грамотність (або медіаграмотність) як комплексна навичка, необхідна для існування в сучасному світі. Це поняття є значно ширшим за базову комп'ютерну компетентність і включає два основоположні компоненти: цифрову гігієну (забезпечення безпеки та захисту особистого інформаційного простору) та

медіаграмотність (критичну навігацію в інформаційному та комунікаційному середовищі). Перед системою освіти стоїть завдання не фрагментарного включення цих аспектів у навчальний процес, а їхньої глибинної інтеграції в освітній процес, спрямованої на формування в учнів стійкості до цифрових загроз та маніпулятивних практик [3, с. 45].

Цифрове освітнє середовище перестало бути допоміжним елементом, перетворившись на обов'язкову інфраструктуру сучасного навчання. Однак стрімка «технологізація» та часто нерегульоване користування медіа дітьми та молоддю спричинили системний розрив між технічними можливостями цифрових систем та психолого-педагогічним забезпеченням безпеки їхніх користувачів; насамперед це стосується здобувачів освіти, які в онлайні проводять значну частину свого навчального та дозвілєвого часу [3].

Поняття «кібербезпека особистості» в освітньому контексті виходить за межі традиційного захисту від вірусів або хакерських атак. Воно включає в себе збереження психічного здоров'я, емоційного благополуччя, особистої гідності та репутації учня в умовах цифрових взаємодій. Сучасні загрози мають комплексний характер: від зовнішніх (деструктивний контент, шахрайство, діяльність зловмисників) до внутрішніх, що породжуються самими користувачами внаслідок низького рівня цифрової культури (кібербулінг, надмірний обмін особистою інформацією, формування інтернет-залежностей (цифрова залежність)). Дамо коротку характеристику цих явищ:

1) кібербулінг (знущання в мережі): діти та молодь стають об'єктами насмішок, образ або поширення неправдивої інформації про себе в месенджерах чи соціальних мережах [13, с. 28];

2) цифрова залежність і прокрастинація: серед дітей та молоді дедалі частіше спостерігаються ознаки компульсивного використання смартфонів/соціальних мереж під час занять та виконання навчальних завдань [24];

3) низький рівень цифрової гігієни: використання однакових паролів для різних освітніх платформ та особистих акаунтів, невикористання двофакторної автентифікації, розміщення у відкритому доступі інформації про місце навчання, розклад, плани на вихідні тощо;

4) контакти з незнайомцями та ризик грумінгу: прийняття запитів на дружбу в соціальних мережах від незнайомих дорослих, які позиціонують себе себе як «репетитори», «куратори проєктів», «потенційні роботодавці» тощо [24];

5) емоційне вигорання від цифрової комунікації: багато здобувачів освіти відзначають зростання втоми та дратівливості, пов'язане з необхідністю постійного моніторингу безлічі навчальних чатів, електронної пошти та LMS (Learning Management System) навчального закладу [13; 24].

Аналізуючи джерела із зазначеної проблематики, можемо говорити про недостатню готовність педагогів до системної профілактичної роботи, зумовлений, насамперед, їхньою медіакомпетентністю, яка не відповідає сучасному рівню технологічного розвитку. Тому, значна роль у цьому процесі відводиться соціально-педагогічній профілактиці та роботі соціального педагога щодо профілактики кібербулінгу, цифрової залежності, а також щодо формування медіаграмотності здобувачів освіти.

Методика соціально-педагогічної діяльності щодо профілактики кібербулінгу — це системна робота соціального педагога, спрямована на попередження, виявлення та усунення агресивної поведінки у цифровому просторі. Вона включає просвітництво учнів і батьків, розвиток навичок безпечної поведінки в інтернеті, діагностику психологічного клімату в колективі та корекцію стосунків. Алгоритм соціально-педагогічної діяльності можна представити як чотири етапну модель.

1 етап — діагностично-аналітичний. Метою соціально-педагогічної роботи на цьому етапі є систематичний моніторинг цифрового клімату та виявлення груп/осіб, що належать до групи ризику. Інструменти реалізації цього етапу включають анонімні

опитування, складання карт спостереження за поведінкою здобувачів освіти під час занять, аналіз тональності спілкування в офіційних навчальних чатах (за умови дотримання етичних норм та за умови інформованої згоди).

2 етап – освітньо-розвивальний – спрямований на формування стійких компетентностей у сфері кібербезпеки та цифрової культури у всіх учасників освітнього простору. Для процесу навчання це означає включення спеціальних блоків до змісту предметів (наприклад, на заняттях із суспільних наук – аналіз кейсів щодо захисту цифрових прав, цифрових ризиків; на заняттях з інформатики – практикуми зі створення надійних паролів та налаштування приватності; у рамках гуманітарних наук – обговорення проблематики віртуальної ідентичності в сучасній літературі, науці, бізнесі, авторського права в епоху штучного інтелекту). Спеціальне навчання основам кібербезпеки включає проведення практикумів з розбору принципів автентифікації, формування навичок управління приватністю (розвиток уміння аналізувати користувацькі угоди та налаштовувати параметри конфіденційності в соціальних мережах для контролю видимості персональної інформації) [13].

У рамках позакласної діяльності це можуть бути тренінги з цифрового емпатичного інтелекту (розвиток навичок розпізнавання емоцій у текстових повідомленнях, усвідомлення наслідків різних цифрових слідів), критичного та системного мислення, продуктивних видів мовленнєвої діяльності тощо. Виховання відповідального ставлення до цифрових даних передбачає усвідомлення феномену «цифрового татуювання» — перманентності інформації, розміщеної в мережі, — та обговорення довгострокових наслідків її оприлюднення для репутації та кар’єрних перспектив.

Критеріями ефективності реалізації другого етапу соціально-педагогічної діяльності можуть бути:

- зростання рівня цифрової грамотності (тестування на знання основ кібергігієни, медіаграмотності та цифрового етикету (вхідний/вихідний зріз));

- зміна поведінкових патернів (зниження частки здобувачів, які використовують прості/повторювані паролі; збільшення частки акаунтів із налаштованою автентифікацією та обмеженою приватністю; підвищення частоти перевірки інформації перед її репостом/використанням);

- рівень поінформованості про ризики (кількість правильних відповідей на кейс-питання щодо розпізнавання фішингу, шахрайських схем, кібербулінгу та маніпулятивного контенту);

- суб'єктивна оцінка готовності педагогів;

- залученість батьків (відвідуваність лекцій та круглих столів, активність у дискусіях, звернення батьків за консультативною (а не екстреною) допомогою з цифрових питань).

3 етап — соціально-проектний. Тут метою є трансформація учнів: від пасивних об'єктів захисту до активних учасників у створенні власного безпечного інформаційного та комунікаційного середовища. Цей етап може бути реалізований шляхом створення та підтримки волонтерських груп, які під керівництвом психолога та ІТ-фахівця проводять консультації, створюють просвітницький контент (меми, короткі відео, пости), організовують майстеркласи з розробки різних тематичних проєктів. Усе це сприятиме розвитку відповідальності, лідерських якостей, перетворенню абстрактних норм безпеки в цифровому середовищі на внутрішньо прийняті цінності спільноти.

Критерії ефективності третього етапу:

- кількісні та якісні показники активності «кібердрузів» (кількість проведених консультацій, створених просвітницьких матеріалів (постів, відео), організованих заходів (майстеркласів, квізів), охоплення аудиторії (кількість переглядів, учасників), експертна оцінка якості створеного контенту);

- рівень залученості здобувачів освіти до творчої (продуктивної мовної, креативної) діяльності (частка дітей та молоді, які брали участь у проєктах модуля);

- формування просоціальних норм (кількість випадків, коли здобувачі освіти самостійно реагують на прояви цифрової

неетичності в навчальних чатах (коректні нагадування про правила, підтримка жертви));

- зміна соціального статусу теми безпеки (частота згадок про теми кібербезпеки в навчальних чатах);

4 етап — антикризовий — передбачає оперативне психолого-педагогічне втручання, екстрену допомогу в кризовій ситуації. Мета — мінімізація наслідків інцидентів, що сталися, та відновлення психологічної безпеки. Модуль має містити чіткі, відомі всім педагогам та здобувачам освіти закладу освіти алгоритми дій, що включають стоп-сигнали (куди та як повідомити про проблему), дії щодо точного фіксацію цифрових слідів інциденту (скріншоти), оцінку (експрес-діагностика тяжкості ситуації практичним психологом), допомогу (комплекс заходів: від бесіди з агресором до залучення ювенальної поліції). Обов'язковим елементом є посткризовий супровід потерпілого та робота з групою, в якій стався інцидент, для відновлення соціальних зв'язків.

Критеріями ефективності даного етапу можуть бути:

- швидкість реагування (час від моменту фіксації інциденту до початку реалізації антикризового алгоритму, цільовий показник);

- дотримання процедури (частка інцидентів, під час роботи з якими були коректно застосовані всі етапи затвердженого алгоритму (фіксація, оцінка, допомога));

- ефективність вирішення ситуації (припинення цькування/агресії щодо потерпілого в цифровому середовищі, відсутність рецидивів з боку агресора стосовно тієї самої жертви протягом фіксованого періоду);

- суб'єктивна оцінка потерпілим рівня відновленої безпеки (опитування);

- якість післякризового супроводу (наявність та виконання індивідуального плану психолого-педагогічного супроводу та підтримки для потерпілого, проведення групових відновлювальних заходів (медіацій, обговорень) у колективі, де стався інцидент, відстеження динаміки психоемоційного стану

потерпілого: зниження показників тривожності, депресивних симптомів);

– довіра до системи (кількість звернень здобувачів та батьків за допомогою через офіційні канали (класного керівника чи до кураторагрупи, психолога, у спеціальну форму) у разі зіткнення з загрозами, у порівнянні з періодами до реалізації соціально-педагогічної діяльності на цьому етапі).

Запропонований алгоритм соціально-педагогічної діяльності перетворює профілактику з разових заходів на системну роботу, на безперервний наскрізний процес, інтегрований в освітню діяльність.

Допомога дітям з особливими освітніми потребами та тим, хто потребує соціальної реабілітації

У всьому світі суспільство дійшло висновку, що з огляду на людську мораль та вимоги соціальної справедливості — обмеження доступу дітей до освіти є неприпустимим. Освіта дітей з особливими освітніми потребами (ООП) в Україні ґрунтується на принципах інклюзії, що гарантує кожній дитині право навчатися у звичайному закладі освіти за місцем проживання або обрати спеціальну школу чи центр. Головна мета — створити рівні умови та адаптувати освітній процес до індивідуальних можливостей дитини. Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти (Постанова КМУ): визначає правила створення інклюзивних класів, наповнюваність та діяльність команди супроводу.

Особливі освітні потреби (ООП) — поняття, яке набуло поширення в більшості країн світової спільноти, оскільки, відповідаючи принципам інклюзивної освіти, дозволяє зосередити увагу закладу освіти на створенні умов для успішного навчання кожного здобувача [44].

Аналізуючи праці, методи та пропозиції з даної проблематики, можна виділити основні та найважливіші етапи

психологічно-педагогічного супроводу сім'ї дитини з особливими освітніми потребами.

Насамперед важливо визначити завдання супроводу, а потім розробити поетапну програму супроводу. Основними завданнями супроводу є:

1. Вивчення особистості дитини та її сім'ї, їхньої системи стосунків.
2. Формування адекватних батьківських установок щодо діагнозу дитини.
3. Визначення умов психолого-педагогічної та медико-соціальної корекції.
4. Підвищення мотивації батьків до надання всілякої допомоги дитині та її підтримки.
5. Формування вміння долати психологічні бар'єри [40; 50].

На нашу думку, орієнтовними етапами програми психолого-педагогічного супроводу сім'ї дитини будуть:

Консультативно-діагностичний комплекс заходів. Первинне вивчення сім'ї, виявлення соціального статусу сім'ї — стосунки в сім'ї, чи відбулися зміни в сім'ї у зв'язку з народженням дитини з порушеннями; матеріального добробуту — хто з батьків забезпечує сім'ю; готовність співпрацювати з реабілітаційним центром — чи є необхідне обладнання для розвитку дитини, чи проводяться заняття з дитиною вдома. Складання соціально-психологічної карти сім'ї.

Корекційно-розвивальний напрям. Надання консультативної та методичної допомоги фахівцями. Створення школи для батьків з підготовки дітей до соціальної та побутової адаптації. Участь у майстер-класах, конференціях. Створення інформаційних стендів, де розміщується корисна інформація, інтернет-сторінок, де батьки зможуть отримати необхідну інформацію.

3. Соціально-культурна реабілітація сім'ї. Відвідування сім'єю соціально-культурних заходів. Можливість розвитку талантів дитини та сім'ї, підвищення творчого та культурного потенціалу сім'ї, участь у різних культурних заходах та конкурсах. Підвищення та розширення виховного потенціалу в сім'ї.

Сім'я дитини з особливими освітніми потребами має необхідність у супроводі. Сім'я потребує комплексної психолого-педагогічної підтримки. До роботи з родиною слід підходити з гуманістичних позицій, тобто з активної участі всієї родини в процесі розвитку дитини з ООП. Наразі актуальним стає пошук нових шляхів і форм допомоги батькам. У зв'язку з цим виникла необхідність у розробці низки заходів для родини, які забезпечуватимуть покращення розвитку дитини та її соціальної адаптації. Головним завданням соціального педагога та практичного психолога під час взаємодії з родиною є не лише надання рекомендацій щодо навчання та виховання дитини, а й створення таких умов, які максимально стимулювали б членів родини до активного вирішення проблем, що виникають. Насамперед у психокорекційній роботі з батьками важливе значення має формування позитивного ставлення до дитини. Адекватність позиції батьків дозволяє їм знайти новий сенс життя, гармонізувати самосвідомість і взаємини з дитиною, підвищити власну самооцінку [50, с.10].

Під час обговорення питань інтеграції дітей з особливими потребами в загальноосвітній навчальний заклад слід зазначити, що з огляду на поставлені інтеграційні завдання відбувається впровадження технологій спеціальної та соціальної педагогіки в загальноосвітню школу. Це досягається завдяки адекватності методів роботи, які цілеспрямовано розроблялися для специфічних навчальних можливостей при тій чи іншій патології, ефективному навчанню та необхідній психолого-педагогічній і дефектологічній допомозі здобувачам із порушеннями різної локалізації.

Інклюзивна освіта розглядається науковцями як масштабна педагогічна технологія, що є результатом розробки та впровадження підходів до навчання кожної дитини у загальноосвітньому навчальному закладі відповідно до її індивідуальних особливостей.

У дослідженнях, присвячених умовам інтеграції дитини з особливими потребами в освітній та соціальний простір закладу

освіти, реабілітаційна робота належить до ресурсів системи загальної освіти, які можуть/повинні сприяти сприятливому розвитку особистісних якостей та усуненню наслідків соціальної ізоляції (як вторинного дефекту розвитку). Метою реабілітації, у її сучасному розумінні, є розвиток дитини в умовах її альтернативності та формування активної, творчої особистості, здатної до самореалізації, незалежно від функціональних обмежень. Таке розуміння реабілітації наближає її до поняття «інтеграція» завдяки єдності цілей: інтеграція дитини у соціум, інтер'єризація цінностей та формування здатності до продуктивної поведінки в соціальному середовищі.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Поясніть зміст понять «соціальна діагностика» та «оцінка потреб». Як пов'язані ці поняття?
2. Від чого залежить вибір методів соціально-педагогічної діагностики?
3. Яким чином Закон України «Про освіту» трактує безпечне освітнє середовище?
4. Висвітліть основні ознаки безпечного освітнього середовища.
5. Охарактеризуйте ознаки кібербулінгу та цифрової залежності у неповнолітніх.
6. Охарактеризуйте методи формування медіаграмотності у здобувачів освіти.
7. Назвіть та проаналізуйте орієнтовні етапи програми психолого-педагогічного супроводу сім'ї дитини з ООП.
8. Які питання щодо інтеграції дітей з особливими потребами в загальноосвітній навчальний заклад слід проаналізувати?

Тема 5. Специфіка роботи соціального педагога в закладах освіти в сучасних умовах

1. Методика соціально-педагогічної діяльності щодо адаптації та соціалізації дитини в умовах закладу освіти
2. Методика роботи щодо подолання наслідків стресу, тривожності та травматичного досвіду в умовах нестабільності.
3. Сприяння інтеграції та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.
4. Соціально-педагогічна діяльність щодо вирішення конфліктів між суб'єктами освітнього процесу.

Література

основна

1. Зозуляк-Случик Р. Основи соціалізації особистості : навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти (освітньо-професійна програма «Соціальна робота»). 2-е вид., переробл. та доповн. Івано-Франківськ : НАІР, 2022. 206 с.
2. Єременко Л. В. Роль педагога у вирішенні конфліктних ситуацій в учнівському колективі. URL: osvita.ua. Форум педагогічних ідей. 2019.
3. Коли світ на межі змін: стратегії адаптації. Психологічна підтримка вчителів та дітей у часи війни: посібник / упоряд.: Д. В. Арцимєєва, Г. Терентьєва, О. Чуйко, В. Шкуро, А. Голотенко; консульт. Г. Бурковська; заг. ред. Л. Залюбовська; заг. коорд. А. Матвієнко. [Б. м., б.в.], 2022. 68 с.
4. Ментальне здоров'я дітей під час війни: поради батькам та опікунам. Брошура фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні / уклад.: Ройз С., Булавінова К., Побережна Ю. [Б. м., б.в., б. р.] 54 с.
5. Міськов Г. Діти і війна: досвід екстреної психологічної допомоги. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. 2024. Вип. 2(25). С. 155– 169. DOI: <https://doi.org/10.33189/epsn.v2i25.262>.

6. Психологічна підтримка та допомога дітям, які пережили травматичні події : навч.-метод. посіб. / авт.-упоряд.: Н. Вааранен-Валконен, Н. Заварова; за заг. ред. О. Калашник. Київ, 2022. 104 с. URL:

<https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi74/0054602.pdf>

7. Сікора Я. Адаптація як об'єкт наукового дослідження: психолого-педагогічний аналіз. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота», (2(51), 2025. С. 135–139. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.51.135-139>

додаткова

1. Атаманчук Н. Подолання страхів у дітей, які спричинені війною: ресурс арттехнік. Modern Engineering and Innovative Technologies. 2023. Вип. 3(27-03). С. 77–82. DOI: <https://doi.org/10.30890/2567-5273.2023-27-03-059>.

2. Верховна Рада України. Закон України «Про освіту»: станом на 01.01.2026, № 4695-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

3. Зобенько Н. Сучасний стан дитинства в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Педагогіка. Соціальна робота. 2016. No 2. С. 77–80.

4. Соловей Ю. Соціальна адаптація дітей дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*, (1(50), 2025. С. 260–263. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.50.260-263>

5. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту : навч.-метод. посіб. Київ : Агентство «Україна», 2015. 424 с.

6. Стефюк К.М. Соціально-педагогічна діяльність з адаптації молодших підлітків до умов закладу загальної середньої освіти. Актуальні проблеми досліджень у галузі соціальної педагогіки і соціальної роботи: матеріали міжвузівської дистанційної студентської науковопрактичної конференції 27

травня 2020 року / за ред. М.П. Васильєвої. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2020. С. 112-114.

Методика соціально-педагогічної діяльності щодо адаптації та соціалізації дитини в умовах закладу освіти

Методика соціально-педагогічної діяльності з адаптації та соціалізації дитини в школі являє собою систему етапів, методів і форм допомоги учневі для успішної інтеграції в шкільний колектив, засвоєння норм поведінки та подолання труднощів. Цей процес включає діагностику, корекційну роботу, підтримку в спілкуванні та співпрацю з родиною. У соціально-педагогічній літературі поняття «адаптація» можна розглядати як процес пристосування людини до умов соціального середовища [53, с. 136].

Вступ до школи — переломний момент у житті кожної дитини. Дітям дошкільного віку притаманні безтурботність, безтурботність, життя у грі. А прийшовши до школи, у дитини з'являється безліч вимог та обов'язків: ходити щодня до школи, вчитися, займатися на уроці тим, що скаже вчитель, виконувати домашні завдання тощо. Початок навчання в школі змінює весь спосіб життя дитини, перші дні в школі дуже важкі для всіх дітей. Неготовність дитини до школи можна виявити у перший рік навчання; вона проявляється у підвищеній тривожності, страхах, які переростають у шкільні неврози та хронічну неуспішність. Багато дітей худнуть, погано сплять, у багатьох спостерігаються головні болі, підвищена втома, небажання відвідувати школу. Важливо створити умови, за яких описані труднощі не впливатимуть на успішність дитини, а навпаки сприятимуть сприятливому перебігу адаптації молодших школярів до школи [54].

Успішна соціалізація та адаптація дітей вимагає для свого здійснення взаємодії позитивного середовища та позитивної особистості, тобто особистість повинна мати усталені погляди та

ціннісні орієнтації. На формування позитивного середовища та особистості впливають [21]:

- сім'я, яка має емоційно підтримувати своїх дітей, приділяти більше уваги успіхам і невдачам, заохочувати старання першокласників;

- система освіти, яка створює умови для виховання та навчання.

- педагогічний колектив. Педагог відіграє дуже важливу роль у питанні адаптації здобувачів освіти.

Основним змістом соціально-педагогічної діяльності щодо адаптації та соціалізації є:

1. Робота з окремими здобувачами освіти, яка включає: спільне з практичним психологом вивчення стану здоров'я, стосунків, інтересів, характеру, пізнавальних особливостей, сімейних умов та позашкільного спілкування дитини; допомога в соціалізації шляхом стимулювання та організації участі здобувачів освіти в гуртках, клубах, секціях; безпосереднє спілкування з учнями; допомога учням у подоланні навчальних труднощів, проблем у навчальній роботі; координація інформаційних інтересів учня.

2. Робота з класними керівниками: підготовка творчих та колективних спільних заходів для школярів; виховання культури спілкування школяра за допомогою спеціально організованих занять; проведення розвивальних колективних заходів, екскурсій, відвідування театру, концертів, виставок тощо; формування громадської думки колективу за допомогою групових дискусій, обговорення справ, проблем і ситуацій, що стосуються життя в класі.

3. Організація та створення виховного середовища й повсякденного шкільного життя: спільна розробка з дітьми правил (законів) спілкування в класному та шкільному колективі й поза ним тощо.

4. Робота з батьками учнів. Соціальний педагог зустрічається з родиною, розмовляє з дитиною, надає рекомендації батькам.

5. Профілактична робота з дітьми. Соціальний педагог допомагає набутти недостатніх навичок для навчання в школі, допомогти у спілкуванні з однокласниками. Соціальний педагог допомагає дітям у набутті навичок колективної роботи, формує у дітей толерантність, вміння розуміти іншу людину, вчить поступатися один одному. З цією метою можуть застосовуватися індивідуальні та групові технології адаптації, дуже ефективні ігрові технології, колективні пізнавальні ігри.

Соціальний педагог, працюючи в школі, на першому етапі повинен проводити соціальну діагностику молодших школярів, її завдання — виявити ступінь готовності дитини до навчання під час вступу до школи [54].

Успішна соціалізація та соціальна адаптація дітей можливі за умови взаємодії позитивного середовища та позитивної особистості, тобто у особистості мають бути сформовані ціннісні орієнтації та усталені погляди.

Першочерговими об'єктами формування позитивного середовища та особистості виступають сім'я, система освіти, органи соціального захисту, які створюють умови для виховання та навчання, що ведуть до розкриття потенціалу здобувачів освіти, і підтримують їх у потрібну хвилину.

Методика роботи щодо подолання наслідків стресу, тривожності та травматичного досвіду в умовах нестабільності

Зростання кількості стресогенних факторів, що чинять психотравмуючий вплив на особистість, викликають емоційне напруження та стан стресу, зумовлює необхідність дослідження особливостей реагування на стресові ситуації та їх подолання у підлітків, оскільки сам вік з психолого-педагогічної точки зору є потенційним джерелом стресу (відбуваються кардинальні зміни, що змушують долати стресові ситуації за допомогою психологічних ресурсів).

Соціально-педагогічна робота в умовах нестабільності, загроз та кризи спрямована на відновлення психологічної

рівноваги, зниження тривоги та адаптацію особистості. Вона включає діагностику емоційного стану, проведення психолого-педагогічної корекції, розвиток навичок саморегуляції та організацію сприятливого середовища за допомогою комплексу індивідуальних та групових занять [25].

Етапи роботи:

Діагностичний: Оцінка рівня стресу, виявлення ознак тривожності та травматичного досвіду за допомогою тестів і спостережень.

Стабілізуючий: Створення безпечної обстановки, зняття гострого психоемоційного напруження та встановлення довірчого контакту.

Корекційно-розвивальний: Проведення тренінгів, арт-терапії та занять для навчання методам подолання стресу.

Інтеграційний: Повернення людини до звичної соціальної активності, зміцнення її внутрішніх ресурсів та зв'язків з оточенням.

Основні методи та форми соціально-педагогічної діяльності:

Арт-терапія: Малювання, казкотерапія та ліплення допомагають виразити пригнічені емоції та переживання без слів.

Тілесно-орієнтовані техніки: Дихальні вправи, м'язова релаксація для зняття фізичних напружень та паніки.

Групові тренінги: розвивають навички спілкування, взаємодопомоги та зменшують відчуття самотності.

Індивідуальне консультування: допомагає опрацювати особистий травматичний досвід і знайти опору в складних ситуаціях.

Проблема дослідження стресу, реакції особистості в стресових ситуаціях та особливостей їх подолання особистістю є актуальною для сучасного українського суспільства, оскільки кількість стресогенних факторів постійно зростає, а їхній руйнівний вплив на особистість важко переоцінити. Нові соціальні та технологічні виклики спонукають особистість шукати нові способи адаптації до мінливих умов [50].

У зв'язку з цим підростаючому поколінню необхідно вчитися справлятися зі стресовими ситуаціями, підвищувати свою професійну, інформаційну, психолого-педагогічну грамотність з метою ефективного подолання труднощів, що виникають на життєвому шляху.

Сприяння інтеграції та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами

Одним із головних завдань сучасного етапу розвитку системи освіти є створення педагогічних умов, оптимальних для кожного здобувача закладу освіти. Такий підхід передбачає формування адаптивного соціально-освітнього середовища, що враховує потреби всіх дітей, у тому числі й дітей з особливими освітніми потребами.

Наявність інклюзивного середовища в закладі освіти оцінюється, насамперед, за тим, як організовано надання допомоги дитині: психологічної, логопедичної, соціально-реабілітаційної, а також психолого-педагогічний супровід дитини та її сім'ї [38].

Інтеграція та соціалізація дітей з особливими освітніми потребами (ООП) у закладі освіти — це, на сам перед, створення рівних умов, гнучких програм та доступного середовища, щоб кожна дитина могла навчатися разом із однолітками, відчувати себе частиною колективу та успішно спілкуватися. Основні кроки для успішної інклюзії:

Доступне середовище: зручні пандуси, широкі двері та зрозумілі знаки у будівлі закладу освіти.

Індивідуальний план: спеціальні навчальні завдання та невеликі зміни в програмі під силу кожному здобувачу.

Допомога фахівців: соціальні педагоги, практичні психологи, логопеди та педагоги завжди поруч.

Спільні ігри: Позакласні гуртки, свята та спорт для дружби з усіма дітьми.

Виховні заходи: Пояснення учням, як важливо приймати одне одного та допомагати.

Серед факторів, що суттєво впливають на якість життя дитини з ООП, психологи та педагоги виділяють соціальну ситуацію розвитку (прийняття/схвалення або негативне ставлення оточення до обмежень, що є у дитини), наявність зовнішніх умов, які стимулюють появу нових психічних утворень, форму навчання та характер педагогічних дій з боку школи. Сумарний сприятливий вплив цих факторів дозволяє розгортатися життєвому сценарію, в рамках якого дитина отримує можливість виявляти та вдосконалювати здібності до різних видів діяльності, взаємодіяти на засадах рівноправності з іншими людьми та проявляти індивідуальні якості особистості.

На сьогодні в педагогіці різних країн одностайно визнано, що навчання дітей з особливими освітніми потребами у спеціальних школах, окремо від здорових однолітків, не забезпечує їхнього достатнього соціального розвитку та передумов для подальшого розширення кола спілкування. Таким чином, до системи загальної освіти було висунуто вимогу — інтеграція дітей із психофізичними аномаліями в загальноосвітню школу, методичне забезпечення якої дозволяє задовольняти особливі освітні потреби, незалежно від характеру порушень у дитини. Одночасно з формулюванням завдань, поставлених перед школою, педагогічні знання розвивалися в напрямку, за яким кожна дитина наділялася правом розвиватися відповідно до власної індивідуальної траєкторії, не детермінованої жорсткими зовнішніми критеріями та нормативами [26].

Індивідуальний підхід до організації навчання дітей з ООП — не єдина характеристика, завдяки якій забезпечується інтеграція дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітню школу. Одночасно з індивідуалізацією навчання важливою умовою інклюзії стає організація психолого-педагогічного супроводу, у процесі якого долаються проблеми та труднощі, пов'язані з ситуацією навчання в загальноосвітньому навчальному закладі. Супровід являє собою найбільш індивідуалізовану форму

роботи, орієнтовану на потреби та потреби конкретного здобувача освіти. Аналіз соціально-педагогічних технологій, що складають роботу з супроводу, та звернення до праць вчених різних країн дозволяє виділити дві групи труднощів у здобувачів з особливими освітніми потребами.

Першу групу становлять особливості психічних функцій при тій чи іншій патології і, отже, особливості навчальної діяльності. Друга група — ускладнена інтеграція таких дітей у середовище здорових однолітків. Однак слід зауважити, що, хоча на теоретичному рівні питання навчання та інтеграції дітей з патологіями розвитку розглядаються окремо, у практичній сфері вони тісно взаємопов'язані — успішність одного з аспектів позитивно впливає на інші характеристики перебування дитини в загальноосвітній школі [26].

Під час організації соціально-педагогічної роботи до змісту занять, окрім активізації пізнавальних функцій, включаються підходи, спрямовані на підвищення для дітей значущості їхнього навчання в школі, та формується зацікавленість у досягненні позитивних навчальних результатів. Така робота, спрямована на інтеграцію в колектив однокласників та налагодження рівноправних контактів між усіма учнями, охоплює не лише безпосередніх адресатів допомоги — дітей з особливими освітніми потребами. Адресатами цієї роботи також стають здорові учні. Як аргумент, що підтверджує необхідність залучення до роботи здорових дітей, вчені різних країн наводять такі дані: здорові діти часто ставляться з відразою до однолітків із психофізичними порушеннями. Однією з причин такої реакції вважається те, що в досвіді цих дітей відсутні ситуації зустрічей, контактів та спільних дій [44].

З цього випливає, що одним з аспектів соціальної інтеграції є сприяння більшій повазі з боку здорових учнів, збагачення їхніх інтелектуальної та емоційно-моральної сфер, формування готовності спілкуватися з однолітками, які мають психофізичні аномалії.

Наразі у світовій практиці інклюзії існують два види підходів, за допомогою яких здорові діти дізнаються про особливості дітей з особливостями розвитку, вчать взаємодіяти з ними та сприймати їх як рівноправних членів свого колективу. Один із напрямків полягає у збагаченні кругозору здорових учнів, який доповнюється відомостями про людей із психофізичними особливостями та умови їхньої інтеграції в соціум.

Соціально-педагогічна діяльність щодо вирішення конфліктів між суб'єктами освітнього процесу

Соціально-педагогічна діяльність з врегулювання конфліктів у освітньому середовищі — це система заходів соціального, психологічного та педагогічного характеру, спрямована на запобігання, діагностику та конструктивне вирішення суперечок між учнями, вчителями та батьками з метою збереження здорового мікроклімату.

Освітнє середовище характеризується великою кількістю різноманітних міжособистісних, групових та рольових взаємозв'язків, що проявляються у соціально-педагогічному аспекті. Педагог стикається з такою кількістю проблемних ситуацій, що всі його зусилля протягом певного часу спрямовуються не на виконання своїх безпосередніх професійних обов'язків, а на орієнтацію в цьому світі [5].

Педагогічний процес неможливий без різноманітних суперечностей і конфліктів. Більше того, у певних випадках конфлікт — необхідна умова для усунення недосконалостей. Він може бути використаний і як ефективний інструмент для виявлення прихованих суперечностей, які заважають нормальному розвитку організації або стосункам між людьми. Тому потрібно змінити ставлення до конфлікту як до негативного явища. Важливо встановити його реальні джерела та знайти оптимальні шляхи усунення протистояння. Тому невідкладним завданням конфліктології освіти, що набирає сили, треба визнати розробку системи навчання викладачів методам врегулювання

конфліктів, оскільки ініціатива має належати саме педагогу як більш професійно підготовленій людині.

Найпоширенішою в освітньому закладі є система міжособистісних відносин «вчитель — учні». Саме цей тип взаємодій став основним і претендує на звання «педагогічний». Однак взаємини між дорослими та дітьми в закладі освіти далеко не завжди можна назвати педагогічними, тобто такими, що сприяють особистісному розвитку здобувачів. Пояснюється це цілим рядом причин, зумовлених особливостями організації та функціонування освітньої системи, наявністю різних соціальних і матеріальних труднощів, рівнем професіоналізму педагогів.

Уміння та здатність запобігати та вирішувати конфлікти в педагогічній діяльності ми нерозривно пов'язуємо з питанням професійної придатності, яку слід розуміти як щось більше, ніж суму знань, умінь і навичок, що набуваються в процесі професійного навчання. Це поняття охоплює певні риси особистості, систему життєвих цінностей, загальну культуру, розвиток, а також морально-психологічні якості, психологічну готовність протидіяти деструктивному впливу наслідків конфлікту на особистість здобувача освіти. До того ж, щоб педагог міг правильно вирішити конфлікт, йому потрібні глибокі психолого-педагогічні знання, розвинена педагогічна свідомість, оскільки в конфліктних ситуаціях виявляються позиції кожної особистості, її переживання, способи діяльності та поведінки. Невміння регулювати гострі суперечності або навмисне посилення їх з метою придушити особистість і змусити підкоритися, призводить до втрати учнем віри у свої сили, у людей, породжує байдужість до подій, що відбуваються в закладі освіти, цинізм, лицемірство та інші негативні якості [6, с. 28].

Разом із тим успіх у вирішенні конфлікту значною мірою зумовлюється здатністю педагога прогнозувати хід його розвитку. Для складання правильного прогнозу потрібно уявляти об'єктивні та суб'єктивні причини його виникнення, вміти визначити тип педагогічної ситуації, а також вид конфліктогену. Педагог повинен не тільки вільно орієнтуватися у всьому діапазоні власних

можливих реакцій і дій, а й досить точно оцінювати ймовірність тих чи інших відповідних реакцій та дій здобувачів. Причому бажано передбачити їх поведінку і водночас обрати з можливих варіантів власні дії, адекватні конкретній ситуації.

Отже, педагог — це особистість, на яку в освітньому процесі покладено місію щодо прогнозування, профілактики та вирішення конфлікту у сфері «вчитель — учні», що є першочерговим завданням педагогічної конфліктології як науково-практичного напрямку загальної конфліктології. Однак не лише він повинен змінювати напружену ситуацію в соціально-педагогічному середовищі. Треба також спрямовувати в потрібне русло думки та дії учнів, щоб створити в закладі освіти мікроклімат, який благотворно впливає на результати діяльності та самопочуття педагогів і здобувачів освіти, що багато в чому залежить від них самих, від їхньої готовності зробити крок назустріч один одному [22].

Особливо великою є роль педагога в тих випадках, коли в ході педагогічного процесу утворюється конфліктний трикутник «вчитель — учень — батьки».

Тоді можливі такі варіанти:

- вчитель у союзі з батьками діє проти учня;
- батьки разом з учнем — проти вчителя;
- вчитель з учнем — проти батьків;
- усі — проти всіх, і кожен за себе.

Не викликає сумніву, що школа та сім'я мають діяти спільно. Але це можливо лише тоді, коли вчителі та батьки — одностайні, здатні вчасно помітити та усунути причини тривожної поведінки дитини. А нездатність і небажання багатьох вчителів бачити власні педагогічні помилки, від яких ніхто не застрахований, невміння аналізувати конфліктні ситуації стають джерелом конфронтації з батьками. Останні, у свою чергу, реагують на закиди по-різному: одні їх приймають, інші виправдовуються, треті починають звинувачувати вчителів, внаслідок чого страждають діти, оскільки обидві сторони припускаються нових педагогічних помилок, що

погіршують взаємини, посилюють взаємне нерозуміння та відчуження.

Соціальний педагог бере безпосередню участь у профілактиці конфліктів. Організація профілактичної роботи, зокрема профілактика конфліктних ситуацій, застосування соціально-педагогічних технологій профілактики міжособистісних конфліктів в освітньому середовищі, є метою діяльності соціального педагога. Він сприяє встановленню гуманних, морально-здорових стосунків у колективі, сприяє створенню атмосфери психологічного комфорту. Соціальний педагог виявляє труднощі та проблеми, конфліктні ситуації й своєчасно надає допомогу та підтримку учням. Негативний клімат у колективі, негативні взаємини у системі педагог-учень та учень-учень, часте виникнення конфліктів, особливо їхнє деструктивне вирішення, сприяють появі в поведінці учнів вчинків, що суперечать прийнятим у суспільстві нормам, що свідчить про появу девіантної поведінки. Тому соціальний педагог в освітніх закладах приділяє особливу увагу профілактиці міжособистісних конфліктів у середовищі здобувачів освіти [16].

Діяльність соціального педагога щодо профілактики конфліктів в освітньому середовищі полягає у створенні умов для психологічного комфорту та безпеки кожного здобувача освіти, задоволенні його потреб за допомогою соціальних, правових, педагогічних механізмів запобігання та подолання негативних явищ у сім'ї, у школі, у колективі однолітків. Соціальний педагог сприяє розвитку особистості здобувачів освіти, а для цього постійно освоює нові методи та прийоми роботи, встановлює довірчі стосунки з неповнолітніми в умовах закладу, адекватно сприймає їхні проблеми та виступає посередником у вирішенні конфліктів побутового, правового, економічного характеру [17, с. 187].

Оскільки метою профілактики конфліктів у закладі освіти є не придушення чи усунення конфлікту, а мінімізація та утримання під контролем деструктивних елементів, впровадження конструктивних елементів та використання їх для ефективного

вирішення чи врегулювання конфлікту, то метою соціально-педагогічної діяльності з профілактики конфліктів є її здійснення на трьох рівнях: первинному; вторинному; третинному.

На первинному рівні соціально-педагогічна діяльність щодо профілактики конфліктів у закладі освіти здійснюється шляхом інформування суб'єктів взаємодії про сутність конфліктів, їхні види, конструктивні та деструктивні можливості розвитку, а також способи їх конструктивного вирішення.

Вторинний рівень передбачає: цілеспрямовану, глибоку діагностику конфліктів у школі, підбір адекватного діагностичного інструментарію відповідно до виявлених причин.

Третинний рівень передбачає розробку комплексу заходів, спрямованих на запобігання деструктивному розвитку конфліктів та посилення їхніх конструктивних тенденцій.

Провідними суб'єктами соціально-педагогічної діяльності з профілактики конфліктів у школі є соціальний педагог, практичний психолог, адміністрація школи.

Об'єктами цієї діяльності є учні, вчителі, батьки, за умови обов'язкового прийняття ними позиції суб'єктів у профілактичному процесі. Досягнення мети соціально-педагогічної діяльності з профілактики конфліктів у школі реалізується шляхом вирішення завдань за трьома напрямками:

- робота з учнями;
- робота з вчителями (у тому числі адміністрацією);
- робота з батьками.

Соціально-педагогічна діяльність з профілактики конфліктів у школі реалізується через:

- освітньо-виховну функцію, як цілеспрямований педагогічний вплив на поведінку та діяльність дітей і дорослих, сприяння інтеграції педагогічних потенціалів школи, сім'ї, самої особистості як суб'єкта виховного процесу;
- діагностичну функцію, як постановку соціального діагнозу через вивчення конфліктів у школі;
- організаційно-комунікативну функцію, як залучення всіх суб'єктів освітньої спільноти до профілактичного процесу;

- психотерапевтичну функцію, як надання допомоги в вирішенні міжособистісних конфліктів учасникам освітнього процесу, усунення депресивних станів, сприяння зміні ставлення дитини (підлітка), дорослого до життя, до оточення, до самого себе [16].

Таким чином, соціально-педагогічна технологія профілактики міжособистісних конфліктів в освітньому середовищі є одним із важливих засобів запобігання та подолання конфліктів, а також зменшення кількості конфліктних ситуацій серед здобувачів освіти, що дозволить підвищити якість освітнього процесу, позитивно вплине на психічний стан учнів та навчить їх знаходити спільну мову з однолітками та дорослими.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Назвіть педагогічні умови успішної адаптації та соціалізації.

2. Проаналізуйте зміст соціально-педагогічної роботи в умовах нестабільності.

3. У чому суть понять інтеграція та соціалізація дітей з особливими освітніми потребами (ООП) у закладі освіти?

4. Що передбачає індивідуальний підхід до організації навчання дітей з ООП?

5. Охарактеризуйте зміст соціально-педагогічної діяльності з врегулювання конфліктів у освітньому середовищі

6. Охарактеризуйте рівні соціально-педагогічної профілактики конфліктних ситуацій у закладах освіти.

7. Назвіть ціннісні орієнтації сучасного педагога, що сприяють підвищенню якості освітнього процесу.

Тема 6. Технології соціально-педагогічної діяльності у закладах освіти

1. Діагностичні та профілактичні технології соціально-педагогічної діяльності
2. Корекційно-розвивальні технології соціально-педагогічної діяльності
3. Консультативно-просвітницькі технології соціально-педагогічної діяльності
4. Медіація та супровід як соціально-педагогічна технологія

Література

ОСНОВНА

1. Вайнола Р. Х. Технологізація соціально-педагогічної роботи: теорія та практика: навч. посіб. / за ред. проф. С. О. Сисоевої. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. 134 с.
2. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога. Київ, Слово, 2008, 240 с.
3. Зливков В. Л., Лукомська С. О. Сучасні тренінгові технології розвитку особистості в освіті. Київ: 2022. 184 с.
4. Положення про психологічну службу у системі освіти України : наказ Міністерства освіти і науки України 22 травня 2018 року № 509. <https://imzo.gov.ua/2018/05/25/nakaz-mon-vid-21-05-2018-509-pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-psyholohichnu-sluzhbu-u-systemi-osvity-ukrajiny/>
5. Рудкевич Н. Методика соціально-педагогічної роботи: навч. посіб. Львів: Растр-7, 2021. 324 с
6. Савчук О. М. Кейс-менеджмент у роботі з внутрішньо переміщеними особами. Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. 2016. Т. 188. С. 70–74.
7. Соціальна діагностика: підручник для студентів напряму «Соціальна робота» / Н. О. Бондаренко. К.: 2021. 248 с.
8. Соціальна робота із вразливими сім'ями та дітьми: посібник у 2-х ч.: Ч.1:Сучасні орієнтири та ключові технології / З.П.

Кияниця, Ж.В. Петрочко. К.:ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 256 с. URL: http://www.p4ec.org.ua/upload/education/library/1513689_511.pdf

9. Шинкарук В., Теслюк В., Ковальчук Т. Технології соціально-педагогічної діяльності: підручник. К.: Видавництво Ліра-К, 2019. 225 с.

допоміжна

1. Білик Н. Медіація як соціально-педагогічна технологія вирішення конфліктів у школі. Педагогічні науки: збірник наукових праць. Випуск LXIX. Том 3. 2016. С. 26-30.

2. Бойко О. Технології соціально-педагогічної роботи в громадах. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. Вип. 4, 2023. С. 43-51.

3. Бойко О. М., Ісаченко В. П. Соціальна анімація як технологія інтеграції молоді з інвалідністю. Соціальна робота та соціальна освіта. 2021. № 1(6). С. 147–153.

4. Пожидаєва О. В. Сутність та види консультування в соціально-педагогічній діяльності. Вісник Запорізького національного університету. Сер. Педагогічні науки. 2012. № 1(17). С. 22–25.

5. Психосоціальна допомога дитині під час війни: результати дослідження про виклики й можливості для представників шкільних психологів та соціальних педагогів. URL : <https://prosvitcenter.org/en/library/psykhosotsialna-dopomoha-dytyni-pid-chas-viyny-rezultatydoslidzhennia-pro-vyklyky-y-mozhlyvosti-dlia-predstavnykiv-shkilnykh-psykholohiv-ta-sotsialnykhpedahohiv/>

6. Результати дослідження “Становище внутрішньо переміщених сімей із дітьми, прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу в умовах війни” URL : https://sosukraine.org/wp-content/uploads/2023/02/rezultaty-doslidzhennya-dity-i-vijna-veresen-lystopad2022r.pdf?fbclid=IwAR2caK2OMR0jW-JvkXut0Hk6p2FTdAxO_7E-l7OmiedFU2ZPJSSUrsRRuL8

Діагностичні та профілактичні технології соціально-педагогічної діяльності

Технологізація є актуальним напрямом розвитку теорії та практики соціально-педагогічної роботи. Наведемо визначення поняття «технологія соціально-педагогічної роботи» — це вид соціальної технології, що інтенсифікує процес реалізації функцій соціально-педагогічної діяльності щодо створення умов позитивної соціалізації особистості за рахунок педагогічних ресурсів соціального середовища».

Технологія соціально-педагогічної роботи в закладі освіти визначена як система теоретичних знань і практичних дій, що характеризується ефективними алгоритмами, організацією, сукупністю засобів соціально-педагогічного впливу на соціалізацію здобувачів освіти та середовища їхнього соціального розвитку. Розглядаючи соціально-педагогічну технологію як вид технології соціальної роботи, можна виділити загальні (функціональні) та часткові (конкретні) технології соціально-педагогічної роботи з дітьми молоддю, а також за рівнями: макротехнології, мезотехнології, мікротехнології. Визначено, що, застосовуючи технологічний підхід у соціально-педагогічній роботі з дітьми та молоддю, необхідно враховувати: три рівні організації соціально-педагогічної роботи; принципи та технології, актуальні для вирішення в цілому соціальних проблем дітей та молоді як демографічної групи та соціальних проблем конкретної особистості молодої людини; принципи та конкретні технології соціальної роботи з з окремим випадком [10].

Технології соціально-педагогічної роботи з дітьми молоддю є багатоаспектними через відмінності в освітньому та культурному рівні, соціальному статусі, матеріальному становищі, фізичному стані, віці. Встановлено, що, незважаючи на ці відмінності, соціально-педагогічна підтримка дітей та молоді є найбільш значущою технологією соціально-педагогічної роботи для даної категорії. Впровадження технологій соціально-педагогічної

роботи з здобувачами освіти передбачає обов'язкову оцінку результативності діяльності за такими параметрами: позитивний вплив технології на особистість молодшої людини, посилення її залученості до спеціально організованої соціально-педагогічної діяльності, підвищення соціальної активності [1].

Соціальні технології — це система знань про оптимальні способи перетворення та регулювання соціальних відносин, а також сама практика алгоритмічного застосування оптимальних способів регулювання соціальних відносин.

Діагностичні технології в соціально-педагогічній діяльності — це система методів і процедур для збору інформації, вивчення умов життя, проблем та рівня розвитку людини, що допомагає поставити точний соціальний або педагогічний діагноз і розробити план допомоги.

Етапи діагностичного процесу:

Збір даних: отримання первинної інформації про дитину або сім'ю.

Аналіз: оцінка причин і чинників складної ситуації.

Соціальний діагноз: точне визначення проблеми та ступеня її занедбаності.

Прогнозування: передбачення розвитку ситуації за допомогою методів оцінки.

Основні методи та інструменти:

Спостереження: вивчення поведінки у природному середовищі.

Бесіда та інтерв'ю: довірлива розмова для з'ясування поглядів та потреб.

Анкетування та тестування: письмові опитування для швидкої оцінки думок або рівня знань.

Соціометрія: аналіз зв'язків та статусу людини в групі чи класі.

Вивчення документів: аналіз особових справ, довідок та характеристик.

Проблеми, виявлені в ході загальної та спеціальної діагностики, і складають соціально-педагогічний діагноз.

Коригування отриманих результатів може здійснюватися шляхом спільної роботи з практичними працівниками, зайнятими в тій чи іншій сфері. Визначення діагнозу – заключний етап соціальної діагностики, далі починається розробка конкретних програм соціально-педагогічної діяльності.

Профілактичні технології в соціально-педагогічній діяльності — це система заходів, спрямованих на запобігання, виявлення та усунення причин, що призводять до відхилень у поведінці, розвитку або соціалізації дітей і дорослих. Їхня головна мета — створити умови для безпечного та благополучного життя людини в суспільстві [9, с. 50].

Рівні профілактики:

Первинна: Захист усіх людей від можливих проблем. Поліпшення умов життя та здоров'я.

Вторинна: Допомога тим, хто вже потрапив у зону ризику. Робота зі складними ситуаціями до того, як вони стануть небезпечними.

Третинна: Усунення наслідків та повернення людини до нормального життя. Допомога після кризи.

Основні методи та прийоми:

Інформаційні: Бесіди, лекції та демонстрація корисних матеріалів.

Практичні: тренінги, рольові ігри та вирішення життєвих завдань.

Середовищні: поліпшення обстановки в сім'ї, школі чи на подвір'ї.

Виходячи з розуміння соціальної ситуації розвитку, її об'єктивного (якою вона є насправді) та суб'єктивного (як її сприймають і переживають) аспектів, соціально-педагогічна профілактика спрямована на зміну різних зовнішніх і внутрішніх чинників та умов соціального виховання або на перебудову їхньої взаємодії.

Корекційно-розвивальні технології соціально-педагогічної діяльності

Корекційно-розвивальні технології в соціально-педагогічній діяльності — це система цілеспрямованих заходів, методів і прийомів, спрямованих на виправлення відхилень у соціальному та особистісному розвитку людини, компенсацію втрачених функцій та успішну адаптацію в суспільстві. По суті, йдеться про професійну компетентність соціального педагога, практичного психолога, їх здатність слідувати за учнем, а з іншого боку — дотримуватися рамок навчального процесу, бачити потенціал дитини, висувати адекватні вимоги до її досягнень [17].

Корекційна робота з дітьми з ООП — це складний процес, який допомагає систематизувати, узагальнити та збагатити зміст освіти. Головне завдання — допомогти кожній дитині розкрити свій потенціал, враховуючи її індивідуальні особливості. Для досягнення цієї мети використовуються індивідуальні освітні програми та спеціальні методики, спрямовані на всебічний розвиток особистості.

Корекційна робота спрямована на вдосконалення навичок і знань, а також на формування та вдосконалення психічних процесів уваги, пам'яті, мислення та уяви.

Педагоги використовують наочні посібники, ігрові та мультимедійні технології, анімацію, інтерактивні методи навчання. Сучасні підходи до навчання стають дедалі популярнішими у сфері освіти. Використання таких методів дозволяє зробити процес навчання більш захопливим та ефективним для дітей; при цьому застосовуються сучасні технології та індивідуальний підхід до кожної дитини для розвитку пізнавальних інтересів та мовлення. Діти отримують знання про природу та суспільство. У процесі навчання приділяють увагу розвитку комунікативних навичок у дітей з порушеннями розвитку. Це включає навчання мовленню, розуміння невербальних сигналів, розвиток навичок соціалізації. Робота в

цьому напрямку допомагає дітям краще взаємодіяти з навколишнім світом і зменшує їхню соціальну ізоляцію [8].

Фізичний розвиток дітей з ООП. Навчання спрямовано на поліпшення роботи організму, розвиток рухових навичок та координації рухів. Експерти застосовують адаптовані вправи, ЛФК, масаж та ігрові методики для поліпшення фізичного стану та розвитку рухових функцій. Необхідно враховувати обмеження здоров'я та індивідуальні здібності під час занять спортом дитини. Дітям із проблемами зору допомагають спеціальні вправи для розвитку координації очей і рухів.

Соціальна адаптація дітей з обмеженими можливостями — одне з найважливіших завдань корекційної роботи. Це процес розвитку соціальних навичок у дітей, що включає ігри, тренінги, групові заняття та екскурсії, щоб допомогти їм адаптуватися до суспільства. У соціально-політичному плані — це право людини бути невід'ємною частиною суспільства та брати активну участь у всіх аспектах його життя, право на свободу вибору та самовизначення [61].

Для ефективної інтеграції дитини з ООП в життя шкільного колективу необхідна певна підготовка кожного педагога. Класний керівник разом із вчителями-предметниками, соціальними педагогами, практичними психологами та медичними працівниками повинен розробити індивідуальну програму, що відповідає потребам і можливостям дитини [50]. Вчителі повинні знати спеціальні методики роботи з такими дітьми, вміти адаптувати програми під їхні потреби та постійно вдосконалювати свої навички в інклюзивній освіті. Педагоги повинні постійно вдосконалювати свої методи роботи, щоб забезпечити розвиток дітей з ООП. Для цього потрібні знання, терпіння та повага до кожного учня. Створення інклюзивного освітнього середовища — важливе завдання для суспільства.

Важливо зазначити, що корекційна робота — це комплексний процес, який вимагає міждисциплінарного підходу.

Раннє виявлення відхилень у розвитку та корекційна робота з дитиною та її батьками дають можливість своєчасно сформувати

у дитини навички соціалізації та потребу в спілкуванні з іншими дітьми. У ній беруть участь не тільки вчителі, а й соціальні педагоги, логопеди, практичні психологи, дефектологи, лікарі, батьки. Лише в результаті спільної роботи всіх фахівців можна досягти максимально ефективних результатів у розвитку дітей з ООП. Регулярна оцінка ефективності корекційних заходів та аналіз досягнутих результатів дають змогу своєчасно вносити необхідні корективи в освітній процес, забезпечуючи індивідуальний підхід до кожної дитини. Завдяки такій взаємодії передбачається, що процес соціалізації учнів з особливими освітніми потребами матиме сприятливий характер і характеризуватиметься такими особливостями: діти набудуть нових комунікативних навичок, які дозволяють успішно адаптуватися в соціумі, діти навчатися адекватно оцінювати свої знання, вміння та навички (розвиток самокритичності), розвиток адекватних зв'язків у суспільстві тощо.

Важливо пам'ятати, що мета корекційної роботи — не просто адаптація до життя, а створення умов для повноцінного розвитку та самореалізації кожної дитини, незважаючи на її обмеження. Вона повинна бути індивідуалізованою, системною та довгостроковою.

У професійній діяльності соціального педагога також особливе місце посідає реабілітаційна робота зі здобувачами освіти [64].

Реабілітація — це комплекс медичних, соціально-економічних, педагогічних та юридичних заходів, спрямованих на відновлення (або компенсацію) порушених функцій, дефектів та соціальних відхилень.

Процес реабілітації спрямований не тільки на відновлення здібностей людини до життєдіяльності в соціальному середовищі, а й на певні зміни самого середовища, умов життєдіяльності, порушених або обмежених з будь-яких причин.

Основні принципи здійснення реабілітації: диференційованість, комплексність, послідовність, спадкоємність, доступність та переважно безкоштовність для найбільш нужденних (біженців, безробітних, інвалідів тощо).

У рамках реабілітаційної діяльності вчені виділяють різні рівні: медичний, соціально-побутовий, соціально-психологічний, соціально-правовий, соціально-рольовий, професійно-трудоий.

У системі засобів соціально-педагогічної реабілітації провідна роль відводиться створенню ситуації успіху, зменшенню емоційної значущості проблемної (конфліктної, кризової) ситуації. Разом із тим важливо навчити вихованця певної поведінки й у ситуації невдачі. Для подолання «комплексу невдачі» можна використовувати такі способи: створити міні-групу вихованців, які мають схожі проблеми; сформулювати ставлення до ситуації невдачі як до стимулу для роботи над собою з метою досягнення успіху; вселити впевненість у позитивні зміни в проблемній ситуації; зіставити самооцінку вихованця з оцінкою його особистісного потенціалу експертами; організувати взаємодію зі значущим другом і «всередині себе» (поради самому собі щодо виходу з ситуації невдачі, обговорення способів подолання труднощів зі значущим однолітком). Перевірку цих способів проводять на основі спеціально змодельованої або реальної ситуації: у разі успіху — поповнення банку індивідуальних способів дії у складній ситуації, у разі невдачі — повторний пошук системи дій для виходу з проблемної ситуації [63].

Консультативно-просвітницькі технології соціально-педагогічної діяльності

Сучасний заклад освіти відіграє провідну роль у наданні допомоги сім'ї з питань виховання дітей. Для успішної координації виховного впливу їй необхідно перебудувати свою роботу, відмовитися від попередніх, багато в чому формальних, форм роботи з батьками та громадськістю, стати на гуманістичні позиції педагогічної освіти. Сполучна ланка між школою та сім'єю — соціальний педагог, який реалізує цілий ряд технологій соціально-педагогічної діяльності.

Консультативно-просвітницькі технології в соціальній педагогіці — це комплекс методів і заходів, спрямованих на

передачу корисних знань (просвітництво) та надання індивідуальної допомоги (консультування) людям. Вони допомагають вирішити особисті проблеми, поліпшити стосунки та успішно інтегруватися в суспільство [41, с. 23].

Сутність технологій:

Просвіта: поширення необхідних знань про права, закони, здоров'я та виховання.

Консультування: довірча порада та пошук виходу зі складної життєвої ситуації. Мета: запобігти проблемам і навчити людину самостійно з ними справлятися.

Основні види та форми:

Бесіди та лекції: живе спілкування з групами людей або окремими особами.

Тренінги: практичні заняття для розвитку навичок спілкування.

Індивідуальні прийоми: особистий розбір складного питання людини або сім'ї.

Інформаційні стенди та буклети: прості пам'ятки з корисними порадами.

У практиці соціально-педагогічного консультування досить часто виникає потреба у професійному спілкуванні, взаємодії та обміні інформацією між консультантом та іншими фахівцями (психологами, лікарями, вчителями, юристами, соціальними працівниками). Можна виділити такі типові життєві ситуації, що зумовлюють необхідність такого спілкування:

- консультант, працюючи з клієнтом, стикається з проблемою, яку він не повинен і не може вирішувати самостійно. Це стосується, наприклад, проведення медико-психологічної, судово-психіатричної експертизи. У цьому випадку консультант вирішує проблему клієнта спільно з фахівцями з відповідних галузей;

- консультант стикається з проблемою, яку він може і повинен вирішувати самостійно, однак для правильного вирішення в даний момент часу йому бракує знань з інших галузей;

- консультант разом з іншими фахівцями бере участь у роботі багатопрофільної експертної комісії, наприклад медико-психолого-педагогічної, де, взаємодіючи з відповідними фахівцями, він розбирається у складних комплексних проблемах [41].

Соціально-педагогічна просвіта — це поширення знань і досягнень соціально-педагогічної науки серед батьків, які сприяють вирішенню проблем, що виникають у вихованні дітей підліткового віку, обміну досвідом сімейного виховання, пропаганді особистісно-орієнтованої освіти, різнобічній підтримці підростаючого покоління.

Щоб робота соціального педагога була найбільш ефективною та продуктивною, йому необхідно розібратися в сутності форм і методів соціально-педагогічної просвіти, а також розуміти їх взаємозв'язок і взаємозумовленість.

Застосування тієї чи іншої форми соціально-педагогічної просвіти батьків залежить від конкретної соціально-педагогічної ситуації, вміння орієнтуватися в ситуації, що склалася, та арсеналу форм, які фахівець має у своєму розпорядженні. Однак використання тієї чи іншої форми залежить не лише від того, наскільки добре соціальний педагог володіє методикою, які форми є для нього пріоритетними, якими він володіє досконало, але також і від суб'єктивних особливостей самого фахівця: якими мотивами керується соціальний педагог, наскільки щиро він хоче допомогти батькам здобувачів освіти тощо.

Соціальний педагог під час роботи з батьками повинен дотримуватися певних правил: до батьків кожної дитини слід виявляти щиру повагу; спілкування з батьками учня не повинно завдавати шкоди дитині; вивчення сімей учнів повинно бути тактовним, об'єктивним і передбачати подальше просвічення батьків, а також організацію індивідуальної корекційної роботи [56].

Перш ніж організовувати просвіту батьків, соціальному педагогу слід зібрати певну інформацію про сім'ю. Наприклад: загальні відомості про батьків або осіб, які їх замінюють; житлові

умови сім'ї та її матеріальне забезпечення; освітній рівень сім'ї; рівень педагогічної культури батьків; визначити авторитет сім'ї та кожного з батьків в очах дитини; враховувати особливості сімейних традицій та звичаїв тощо.

Для вивчення сім'ї соціальний педагог може використовувати різні методи психолого-педагогічної діагностики: спостереження, бесіду, тестування, анкетування, ділові ігри, тренінги, матеріали дитячої творчості, інтерактивні ігри тощо [62].

Використання у практичній діяльності з соціально-педагогічної освіти перелічених форм і методів дозволить соціальному педагогу систематично та цілеспрямовано здійснювати роботу з батьками здобувачів освіти і сприятиме вирішенню проблем, що виникають у вихованні та розвитку дітей.

Медіація та супровід як соціально-педагогічна технологія

Соціальні конфлікти дедалі частіше спалахують і виявляють тенденцію до загострення в період тривалих реформ та глибоких соціальних змін у суспільних інститутах. Об'єктивність загострення соціальних конфліктів цілком очевидна з тієї причини, що одні суспільні інститути розпадаються, інші переживають глибоку кризу існування. Тому в умовах підвищеної соціальної напруженості та конфліктності з боку більшості сучасних суспільних інститутів виникає потреба у створенні інноваційних технологій врегулювання та способів управління конфліктами. Саме такою технологією стала медіація, яка отримала новий вектор розвитку на початку XXI століття та активно розвивається в таких соціальних сферах і суспільних інститутах, як: соціальна робота та соціальна педагогіка.

Незважаючи на те, що понятійний апарат технології медіації рясніє різними трактуваннями, орієнтованими на низку соціальних галузей — педагогіку, психологію, соціологію, правознавство, конфліктологію та лінгвістику, — все ж ці

трактування є схожими в основній функціональній спрямованості процесу медіації — примиренні сторін. Залежно від того, в якій установі проводиться медіація, такими, відповідно, є й правила її проведення.

Медіація — це посередництво з метою врегулювання конфліктної ситуації між сторонами. Медіатор — це незацікавлена сторона. Він не вирішує спір, не оцінює обставини, а, на основі своїх знань і навичок, надає допомогу сторонам у вирішенні конфліктного питання. Таке рішення має задовольнити кожен зі сторін — суб'єктів освітнього процесу [6].

Під медіацією ми розуміємо вид соціально-педагогічної діяльності, що ґрунтується на спеціалізованих знаннях — медіативній компетентності — як учасника освітнього простору, спрямований на нормалізацію відносин між сторонами конфлікту.

Основне завдання медіації як технології вирішення конфліктів між суб'єктами освітнього процесу полягає не у визначенні тих, хто правий, і тих, хто винен у конфлікті, а саме в тому, щоб привести конфліктуючі сторони до певного консенсусу — вироблення взаємоприйнятного рішення [16].

Отже, медіація в освітньому процесі — це своєрідні переговори, організовані за певними принципами, правилами та етапами з метою врегулювання конфлікту за участі третьої нейтральної сторони — медіатора. Медіаторська діяльність соціального педагога як засіб вирішення конфліктів між учасниками відіграє дуже важливу роль в освітньому процесі. Залежно від того, наскільки ефективною буде медіаторська діяльність у освітньому середовищі, «наслідки конфлікту стануть функціональними (конструктивними) або дисфункціональними (деструктивними)». Однією з компетентностей сучасних соціальних педагогів є конструктивне вирішення конфліктних ситуацій [16].

Створення служб медіації в рамках освітніх закладів дозволить закласти серйозну основу для зміцнення громадянського суспільства в цілому та поліпшення соціально-психологічного клімату в рамках освітнього процесу.

Соціально-педагогічний супровід – це система спільної роботи педагога та дитини. Вона допомагає людині долати життєві труднощі, навчатися в школі та жити в суспільстві. Головна мета — створити умови для успіху дитини та захистити її права [52].

Соціально-педагогічний супровід — це досить самостійний педагогічний процес, який підсилює позитивні та нейтралізує негативні тенденції у розвитку здобувача освіти й сприяє розвитку його соціальної компетентності.

Розвиток соціальної компетентності в сучасних умовах — основне завдання закладів освіти. Соціально компетентна людина вільно орієнтується в політичній, економічній, правовій, культурній та інших сферах життєдіяльності, їй притаманна особиста відповідальність за власне благополуччя та благополуччя суспільства, вона володіє гармонійним поєднанням духовних і матеріальних потреб, здатна досягти успіху в освітній та професійній діяльності, її відрізняє вміння вирішувати життєві та професійні проблеми, що виникають.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте діагностичні технології в соціально-педагогічній діяльності.
2. У чому полягають особливості технологій соціально-педагогічної роботи в закладі освіти.
3. Що, на Вашу думку, складає систему засобів соціально-педагогічної реабілітації? Обґрунтуйте.
4. Охарактеризуйте завдання корекційної роботи у структурі соціально-педагогічної діяльності.
5. Чи можна стверджувати, що сучасна сім'я перебуває у кризовому стані? Чому?
6. Поясніть важливість соціально-педагогічної просвіти батьків.
7. Охарактеризуйте соціально-педагогічний супровід у структурі освітнього процесу.
8. Окресліть основні завдання медіації як технології. Обґрунтуйте свою думку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абрамович Т. В. Технологія організації соціально-педагогічного патронажу в навчальному закладі: метод. посіб. Рівне: РОІППО, 2014. 70 с.
2. Атаманчук Н. Подолання страхів у дітей, які спричинені війною: ресурс арттехнік. Modern Engineering and Innovative Technologies. 2023. Вип. 3(27-03). С. 77–82. DOI: <https://doi.org/10.30890/2567-5273.2023-27-03-059>.
3. Бедан В. Б. Проблема кібербулінгу у молодіжному середовищі: теоретичний аналіз. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2022. № 1. С. 42–47. DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.1.6>.
4. Безпалько О. В. «Соціальна педагогіка» Пауля Наторпа: нове прочитання в контексті євроінтеграції. Освітологічний дискурс: електрон. наук. фахове вид. 2017. №1–2 (16–17). С. 13–23.
5. Безпечне освітнє середовище: умови, засоби та шляхи створення: Посібник /Автори: Г. Л. Єфремова, О. М. Ключко, О. О. Ключко. Суми: НВВ КЗ СОІППО, 2024. 188 с.
6. Білик Н. Медіація як соціально-педагогічна технологія вирішення конфліктів у школі. Педагогічні науки: збірник наукових праць. Випуск LXIX. Том 3. 2016. С. 26-30.
7. Бобровський М.В., Горбачов С.І., Заплотинська О.О. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Київ, Державна служба якості освіти, 2019. 240 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conference/2019/posibniki/abetka%20dlya>
8. Бойко О. М., Ісаченко В. П. Соціальна анімація як технологія інтеграції молоді з інвалідністю. Соціальна робота та соціальна освіта. 2021. № 1(6). С. 147–153.

9. Бойко О. Технології соціально-педагогічної роботи в громадах. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. Вип. 4, 2023. С. 43-51.
10. Вайнола Р. Х. Технологізація соціально-педагогічної роботи: теорія та практика: навч. посіб. / за ред. проф. С. О. Сисоевої. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. 134 с.
11. Верховна Рада України. Закон України «Про освіту»: станом на 01.01.2026, № 4695-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
12. Горленко В., Сосновенко Н. Психологічно безпечне освітнє середовище, як основа протидії насильству серед дітей. Матеріали Всеукр. форуму Соціально-психологічні та правові аспекти протидії насиллю в освітніх закладах. Дніпро, 2021. С. 75–79.
13. Грінченко М. С. Кібербулінг: насильство в соціальній мережі. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2021. № 26. С. 26– 29.
14. Грубі Т. Кібербулінг у молодіжному середовищі: чинники та форми прояву. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Серія: Психологічні науки. 2024. № 3(38). С. 40–58.
15. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників (Випуск 1 «Професії працівників освіти»).
16. Єременко Л. В. Роль педагога у вирішенні конфліктних ситуацій в учнівському колективі. URL: osvita.ua. Форум педагогічних ідей. 2019.
17. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога. Київ, Слово, 2008, 240 с.
18. Закон України «Про освіту» 2145-VIII від 5.09.2017.
19. Зливков В. Л., Лукомська С. О. Сучасні тренінгові технології розвитку особистості в освіті. Київ: 2022. 184 с.
20. Зобенько Н. Сучасний стан дитинства в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного

- університету. Педагогіка. Соціальна робота. 2016. № 2. С. 77–80.
21. Зозуляк-Слущик Р. Основи соціалізації особистості : навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти (освітньо-професійна програма «Соціальна робота»). 2-е вид., переробл. та доповн. Івано-Франківськ : НАІР, 2022. 206 с.
 22. Кабусь Н. Соціально-педагогічна робота в закладах освіти з практикумом : метод. рек. до виконання індивід. навч.-дослід. завдання для здобувачів першого (бакалавр.) рівня вищ. освіти спец. 231 «Соціальна робота» ден. та заоч. форми навчання / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2025. 27 с.
 23. Капська А. Й. Соціальна педагогіка: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 488 с.
 24. Катеринчук К. В., Мацюк О. В. Булінг і кібербулінг: особливості та шляхи запобігання. Слово Національної школи суддів України. 2021. № 1(34). С. 28–35. DOI: 10.37566/2707-6849-2021-1(34)-4.
 25. Коли світ на межі змін: стратегії адаптації. Психологічна підтримка вчителів та дітей у часи війни: посібник / упоряд.: Д. В. Арцимеєва, Г. Терентьева, О. Чуйко, В. Шкуро, А. Голотенко; консульт. Г. Бурковська; заг. ред. Л. Залюбовська; заг. коорд. А. Матвієнко. [Б. м., б.в.], 2022. 68 с.
 26. Коляда Н., Кравченко О., Салата Н. Соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами в Україні. Соціальна робота та соціальна освіта. Вип. 2(5), 2020. С. 13-25.
 27. Котловий С. А. Технології соціально-педагогічної роботи в територіальній громаді. Сталий розвиток 2030: економічна, соціальна, екологічна та політична складові, Грузія. 2017. С. 51-53.
 28. Кравчук, Н., & Денисюк, О. (2021). Оцінювання соціально-педагогічної роботи з дітьми молодшого шкільного віку в умовах закладів загальної середньої

освіти. Молодий вчений, 11 (99), 47-49.
<https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-11-99-10>

29. Лист ІМЗО від 07.07.2025 № 21/08-586 "Про методичні рекомендації "Пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти України в 2025/2026 навчальному році""
30. Лист ІМЗО від 07.07.2025 №21/08-586 «Про методичні рекомендації «Пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти України в 2025/2026 навчальному році»
31. Лист МОН від № 6/1427 від 30 листопада 2020 року «Про затвердження професійного стандарту «Практичний психолог закладу освіти»
32. Лист МОН №1/9-477 від 24.07.2019 «Про типову документацію працівників психологічної служби у системі освіти України»
33. Маннапова Е. Р Роль життєстійкості у подоланні складних життєвих ситуацій. Теорія і практика сучасної психології. 2019. № 1, Т. 2. С. 75-78
34. Ментальне здоров'я дітей під час війни: поради батькам та опікунам. Брошура фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні / уклад.: Ройз С., Булавінова К., Побережна Ю. [Б. м., б.в., б. р.] 54 с.
35. Міськов Г. Діти і війна: досвід екстреної психологічної допомоги. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. 2024. Вип. 2(25). С. 155– 169. DOI: <https://doi.org/10.33189/epsn.v2i25.262>.
36. Мордовець О. С., Шимко І. М. Соціально-педагогічні технології допомоги дітям в умовах воєнного стану. Сучасні реалії та перспективи соціального виховання особистості в різних соціальних інституціях : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 220-річчю від дня заснування Ун-ту, м. Харків, (7 листоп. 2024 р). Харків: ХНПУ ім.Г.С.Сковороди, 2024. С.194-198.

37. Наказ МОН № 509 від 22.05.2018 «Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України».
38. Наказ МОН № 609 від 08.06.2018 «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти» (з урахуванням змін, зокрема наказу МОН № 787 від 29.05.2025).
39. Неїжпапа Л. Зміст, форми та методи роботи соціального педагога з батьками здобувачів освіти. Соціальна робота та соціальна освіта. Вип. 2(5), 2020. С. 84-91.
40. Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами. Методичні рекомендації / укладачі: Н. Софій, О. Стягунова, О. Федоренко. Київ, УІРО, 2024, 40 с.
41. Пожидаєва О. В. Сутність та види консультування в соціально-педагогічній діяльності. Вісник Запорізького національного університету. Сер. Педагогічні науки. 2012. № 1(17). С. 22–25.
42. Положення про психологічну службу у системі освіти України : наказ Міністерства освіти і науки України 22 травня 2018 року № 509. <https://imzo.gov.ua/2018/05/25/nakaz-mon-vid-21-05-2018-509-pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-psyholohichnu-sluzhbu-u-systemi-osvity-ukrajiny/>
43. Предко В. Складна життєва ситуація як провідна умова формування життєстійкості особистості. Теоретичні і прикладні проблеми психології. 2021, №1(54). С. 74-99.
44. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya>
45. Психологічна підтримка та допомога дітям, які пережили травматичні події : навч.-метод. посіб. / авт.-упоряд.: Н. Вааранен-Валконен, Н. Заварова; за заг. ред. О.

- Калашник. Київ, 2022. 104 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi74/0054602.pdf>
46. Психосоціальна допомога дитині під час війни: результати дослідження про виклики й можливості для представників шкільних психологів та соціальних педагогів. URL : <https://prosvitcenter.org/en/library/psykhosotsialna-dopomoha-dytyni-pid-chas-viyny-rezultatydoslidzhennia-pro-vyklyky-y-mozhlyvosti-dlia-predstavnykiv-shkilnykh-psykholohiv-ta-sotsialnykhpedahohiv/>
47. Результати дослідження “Становище внутрішньо переміщених сімей із дітьми, прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу в умовах війни” URL : https://sosukraine.org/wp-content/uploads/2023/02/rezultaty-doslidzhennya-dity-i-vijna-veresen-lystopad2022r.pdf?fbclid=IwAR2caK2OMR0jW-JvkXut0Hk6p2FTdAxO_7E-l7OmiedFU2ZPJSsUrsRRuL8
48. Рудкевич Н. Методика соціально-педагогічної роботи: навч. посіб. Львів: Растр-7, 2021. 324 с
49. Савчук О. М. Кейс-менеджмент у роботі з внутрішньо переміщеними особами. Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. 2016. Т. 188. С. 70–74.
50. Садова І., Пантюк М. Технології коригування труднощів у навчанні та поведінці дітей з особливими освітніми потребами. Молодь і ринок. No 3 (235). 2025. С. 7–12. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/325678/316320>
51. Сердюк Л. З., Купрєєва О. І. Психологічні засади підвищення життєстійкості особистості // Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Том XI: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. Вип. 15. Київ, 2017. С. 481-491.
52. Синчук С. Про сутність послуги соціального супроводу відповідно до Законодавства України. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2020. Випуск 70. С. 181–188.

53. Сікора Я. Адаптація як об'єкт наукового дослідження: психолого-педагогічний аналіз. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота», (2(51), 2025. С. 135–139.
<https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.51.135-139>
54. Соловей Ю. Соціальна адаптація дітей дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»,* (1(50), 2025. С. 260–263.
<https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.50.260-263>
55. Соціальна діагностика: підручник для студентів напрямку «Соціальна робота» / Н. О. Бондаренко. К.: 2021. 248 с.
56. Соціальна робота із вразливими сім'ями та дітьми: посібник у 2-х ч.: Ч.1: Сучасні орієнтири та ключові технології / З.П. Кияниця, Ж.В. Петрочко. К.: ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 256 с. URL:
<http://www.p4ec.org.ua/upload/education/library/1513689511.pdf>
57. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту : навч.-метод. посіб. Київ : Агентство «Україна», 2015. 424 с.
58. Стандарт «Практичний психолог закладу освіти» (державний нормативний документ, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України (№ 2425 від 24.11.2020) <https://ezavdnz.expertus.com.ua/10003133>
59. Стефюк К.М. Соціально-педагогічна діяльність з адаптації молодших підлітків до умов закладу загальної середньої освіти. Актуальні проблеми досліджень у галузі соціальної педагогіки і соціальної роботи: матеріали міжвузівської дистанційної студентської науковопрактичної конференції 27 травня 2020 року / за ред. М.П. Васильєвої. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2020. С. 112-114.
60. Теорія і методика психологічної діяльності: методичні рекомендації для викладачів, магістрів ЗВО, студентів,

- соціальних працівників і соціальних педагогів / Упоряд. І. М. Візнюк. В. : Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, 2019. 22 с.
61. Теслюк В., Ковальчук Т. Технології соціально-педагогічної діяльності: Навч. посіб. Київ : Видавництво Ліра-К, 2018. 360 с. URL: <https://lira-k.com.ua/files/contents/12424.pdf>
62. Технології соціально-педагогічної роботи з сім'ями: навчально-методичний посібник / А. Й. Капська, І. В. Пеша, О. Ю. Міхеева, М. Г. Соляник. Київ: Слово, 2015. 328 с.
63. Товщик С.А. Модель діагностування професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів. Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи, 2018
64. Шевців З.М. Основи соціально-педагогічної діяльності. К.: Центр навчальної літератури. 2021. 248 с.
65. Шинкарук В., Теслюк В., Ковальчук Т. Технології соціально-педагогічної діяльності: підручник. К.: Видавництво Ліра-К, 2019. 225 с.
66. Karp P. B. (2025). Structure of a Safe Educational Environment in Higher Education Institutions: Essence and Main Elements. *Problems of Modern Transformations. Series: Pedagogy and Psychology*, (7). <https://doi.org/10.54929/2786-9199-2025-7-02-01>
67. Rogers T. J., Alderman B. L., Landers D. M. Effects of life-event stress and hardness on peripheral vision in a real-life stress situation. *Behavioral medicine*. 2003. №29(1). P. 21-26. <https://doi.org/10.1080/08964280309596171>
68. Waters E., Cummings E. M. A secure base from which to explore close relationships. *Child Development*. 2000. № 71. P. 164-172. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00130>
69. <https://ezavdnz.expertus.com.ua/10003133>

ДОДАТКИ

Для ефективного моніторингу якості роботи соціального педагога використовується комплекс діагностичних матеріалів. Нижче представлено готові зразки та шаблони інструментарію, які можна адаптувати під специфіку конкретного закладу освіти.

1. Картка експертної оцінки професійної діяльності (для адміністрації)

Цей інструмент заповнюється заступником директора з виховної роботи або керівником психологічної служби за підсумками семестру/року.

Оцінювання проводиться за шкалою: 2 — виявляється повною мірою, 1 — виявляється частково, 0 — не виявляється.

Критерії та показники оцінювання	0	1	2	Примітки
1. Організаційно-методичний рівень				
Наявність та якість ведення обов'язкової документації	☐	☐	☐	
Відповідність річного плану роботи виявленим проблемам закладу	☐	☐	☐	
Естетика та інформативність оформлення робочого кабінету/куточків	☐	☐	☐	
2. Змістовно-операційна діяльність				
Ефективність профілактичної роботи (протидія булінгу, правопорушенням)	☐	☐	☐	
Якість соціально-педагогічного супроводу дітей пільгових категорій	☐	☐	☐	
Оперативність та фаховість реагування на кризові ситуації	☐	☐	☐	
3. Комунікативна компетентність та взаємодія				
Рівень взаємодії з педагогічним колективом та батьками	☐	☐	☐	
Співпраця із зовнішніми службами (СДД, поліція, інклюзивні центри)	☐	☐	☐	
Дотримання норм професійної етики та конфіденційності	☐	☐	☐	

2. Анкета оцінки взаємодії із соціальним педагогом (для педагогів)

Мета: визначити рівень інтеграції спеціаліста в освітній процес та корисність його роботи для вчителів.

- **Питання 1.** Чи зверталися ви за допомогою до соціального педагога протягом навчального року?
 - Так, неодноразово
 - Інколи (1–2 рази)
 - Ні, не було потреби
- **Питання 2.** Наскільки корисною та своєчасною була надана допомога/консультація?
 - Проблема повністю вирішена

- Допомогло частково
 - Результату не було
- **Питання 3.** Які форми профілактичної роботи педагога у вашому класі ви вважаєте найефективнішими?
 - Години спілкування, тренінги
 - Індивідуальні бесіди з учнями «групи ризику»
 - Консультації для батьків
- **Питання 4.** Оцініть рівень професіоналізму та готовності до співпраці соціального педагога за 5-бальною шкалою: _____ балів.

3. Лист самоаналізу та рефлексії (для самого соціального педагога)

Інструмент дозволяє фахівцю критично оцінити власні досягнення та окреслити зони професійного розвитку.

- **Мої головні досягнення за звітний період:**

- **Програми/проєкти, які вдалося успішно реалізувати:**

- **Труднощі та проблеми, з якими я зіткнувся(лася) в роботі:**

- **Причини виникнення цих труднощів (зовнішні/внутрішні):**

- **Потреби у професійному навчанні (теми курсів, вебінарів):**

- **Пріоритетні завдання на наступний робочий період:**

4. Експрес-опитування для здобувачів освіти (для учнів)

Мета: оцінити рівень довіри дітей до спеціаліста та впізнаваність його роботи.

- **Питання 1.** Чи знаєш ти, хто у твоїй школі є соціальним педагогом і де знаходиться його кабінет? (Так / Ні)
- **Питання 2.** Чи відвідував(ла) ти заходи (квести, тренінги, бесіди), які проводив соціальний педагог? (Так / Ні / Не пам'ятаю)
- **Питання 3.** Чи готовий(а) ти звернутися до соціального педагога, якщо у тебе чи твоїх друзів виникне складна життєва ситуація? (Так / Ні / Не знаю)

Зібрані за допомогою цих інструментів дані зводяться в **підсумкову аналітичну довідку**, яка є підставою для стимулювання працівника або надання йому методичної допомоги.

Напишіть, якщо вам потрібно:

- Розробити **критерії для переведення балів** з картки оцінювання в рівні (високий, достатній тощо)
- Додати блоки запитань щодо **роботи в умовах дистанційного/змішаного навчання**
- Скласти форму для **моніторингу роботи з батьками учнів**

Пам'ятка для фахівців, які працюють з дітьми, що пережили розлуку, горе та/або втрату:

1. Спробуйте зрозуміти емоційний стан дитини та її переживання. Будьте чуйними та готовими надати підтримку. Ваша підтримка та співчуття можуть допомогти дитині подолати горе та розпочати процес одужання.
2. Створіть безпечну та довірливу атмосферу. Дитина має відчувати, що може вільно висловлювати свої емоції та думки, не боячись бути засудженою чи незрозумілою.
3. Слухайте активно та уважно. Дайте дитині можливість розповісти про свої почуття та переживання. Не перебивайте її та не робіть попередніх висновків.
4. Поважайте індивідуальність дитини. Кожна дитина унікальна, і її способи подолання горя можуть відрізнятися. Підходьте до кожної дитини індивідуально, враховуючи її особливості та потреби.
5. Надайте дитині інформацію про горе та втрату у доступній формі. Інформація допоможе дитині краще зрозуміти те, що відбувається, та впоратися з негативними емоціями.
6. Допоможіть дитині виразити свої емоції. Запропонуйте їй використовувати різні творчі методи, такі як малювання, гра з піском або ведення щоденника, щоб виразити та опрацювати свої почуття.
7. Забезпечте дитині сприятливе оточення. Надайте їй можливість спілкуватися з іншими дітьми. Групові заняття можуть бути корисними для дитини. Це може бути група підтримки або просто можливість спілкуватися з людьми, які її розуміють.
8. Співпрацюйте з батьками або опікунами дитини. Взаємодія з батьками допоможе вам краще зрозуміти контекст та історію дитини, а також розробити ефективні стратегії підтримки.
9. Зверніть увагу на зміни в поведінці дитини. Горе та втрата можуть викликати різні реакції, такі як апатія, гнів, сонливість або підвищена тривожність. Якщо ви помічаєте такі зміни, обговоріть їх із дитиною та її батьками.
10. Зверніться за допомогою. Робота з дітьми, які пережили горе та втрату, може бути складною і вимагати спеціальних навичок. Якщо ви відчуваєте, що вам потрібна додаткова підтримка або консультація, зверніться до досвідчених колег або фахівців у цій галузі.

Перелік питань до підсумкового контролю

1. Характеристика соціально-педагогічної діяльності
2. Сутність соціально-педагогічної діяльності
3. Структура соціально-педагогічної діяльності
4. Напрями соціально-педагогічної діяльності в закладі освіти
5. Характеристика суб'єктів соціально-педагогічної діяльності
6. Характеристика об'єктів соціально-педагогічної діяльності
7. Поняття принципів соціально-педагогічної діяльності, їх класифікація
8. Ресурсне забезпечення соціально-педагогічної роботи
9. Функції соціально-педагогічної роботи соціального педагога
10. Кваліфікаційна характеристика соціального педагога
11. Нормативно-правові та етичні засади соціально-педагогічної діяльності у закладі освіти
12. Професійні ролі та межі компетентності соціального педагога
13. Професійні ролі та межі компетентності практичного психолога
14. Професійні ролі та межі компетентності педагога закладу освіти
15. Професійні ролі та межі компетентності фахівця із соціальної роботи
16. Міжвідомча і міжсекторальна взаємодія у соціально-педагогічній діяльності
17. Моніторинг якості професійної діяльності
18. Профілактика професійного вигорання
19. Соціальний супровід у системі освіти
20. Соціальний патронаж патронаж у системі освіти
21. Методика запобігання насильству в закладах освіти
22. Методика запобігання булінгу в закладах освіти
23. Методика запобігання виникнення ризикованої поведінки в закладах освіти
24. Психосоціальна підтримка в умовах війни

25. Травма-інформаційний підхід у соціально-педагогічній діяльності
26. Формування життестійкості
27. Супровід дітей із досвідом втрати, переміщення, розлуки і т.д.
28. Методика роботи із сім'єю здобувача освіти
29. Основні напрями соціально-педагогічної діяльності в закладі освіти
30. Основні завдання соціально-педагогічної діяльності в закладі освіти
31. Методика соціально-педагогічної діагностики та оцінювання потреб здобувачів освіти
32. Методика соціально-педагогічної профілактики в освітньому середовищі
33. Методика формування безпечного освітнього середовища
34. Соціально-педагогічна діяльність у цифровому освітньому середовищі
35. Профілактика кібербулінгу
36. Формування медіаграмотності у здобувачів освіти
37. Профілактика цифрової залежності
38. Критичне використання ШІ
39. Дипфейки у житті молодшої особистості
40. Допомога дітям з особливими освітніми потребами
41. Допомога здобувачам освіти, які потребують соціальної реабілітації
42. Специфіка роботи соціального педагога в закладах освіти в сучасних умовах
43. Методика соціально-педагогічної діяльності щодо адаптації дитини в умовах закладу освіти
44. Методика соціально-педагогічної діяльності щодо соціалізації дитини в умовах закладу освіти
45. Методика роботи щодо подолання наслідків стресу в умовах нестабільності

46. Методика роботи щодо подолання тривожності в умовах нестабільності
47. Методика роботи з внутрішньо переміщеними дітьми та їх сім'ями
48. Методика роботи щодо подолання наслідків травматичного досвіду в умовах нестабільності
49. Сприяння інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в заклад освіти
50. Сприяння соціалізації дітей з особливими освітніми потребами
51. Соціально-педагогічна діяльність щодо вирішення конфліктів між суб'єктами освітнього процесу
52. Технології соціально-педагогічної діяльності у закладах освіти
53. Діагностичні технології соціально-педагогічної діяльності у закладах освіти
54. Профілактичні технології соціально-педагогічної діяльності у закладах освіти
55. Корекційно-розвивальні технології соціально-педагогічної діяльності у закладах освіти
56. Консультативно-просвітницькі технології
57. Медіація як соціально-педагогічна технологія
58. Супровід як соціально-педагогічна технологія
59. Технології коригування труднощів у навчанні та поведінці дітей з особливими освітніми потребами
60. Кейс-менеджмент у роботі з внутрішньо переміщеними особами.

Підписано до друку 10.10.2026. Формат 60х84 1/16.
Ум. друк арк. 1,7 Гарн. Calibri
Папір офс. Друк офс. Тираж 100 прим. № зам.98

ТзОВ «Трек-ЛТД»
м.Дрогобич, вул.Д.Галицького,1
Тел. (03-24) 41-08-90
druksv@gmail.com